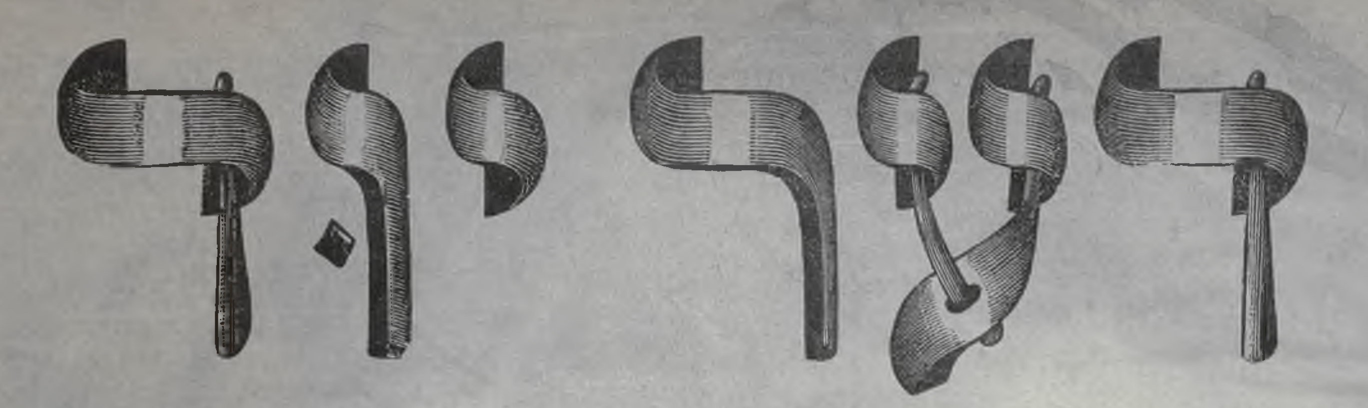

(DER JUDE)

צייטשריפט

פֿיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט 2 מאָל מאָנאַטליך.

פֿערלאג: חברה „אחיאסף". רעד.: י. ח. ראבניצקי.

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אסטרייך-אונגארען —.5 פֿלארין.
האלביאהריג 2.60 "
פירטעליאהריג 1,35 "
דייטשלאנד 8. 50 מארק.
ארץ ישראל —. 10 פֿראנק.
אנדערע לענדער —. 12 "
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג.

פרייז פֿון מודעות (אנצייגען):
פֿיר יעדער קליינע שורה פעטיט
10 קרייצער, 25 פֿפֿעניג, 10 קאפ.

דער פרייז פֿיר רוססלאנד:
נור יאָהרליך 4 רוביל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין
3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען מאי — 1 "
דען 1טען סעפטיאבער 1 "
יעדער איינציגער נומר קאסט
25 ק"ר אדער 20 קאפ.

ענדערען די אדרעסע קאסט
20 קאפ.

נומר 10. ווינן — קראקויא, סיון תרנ"ט — מאי 1899. ערשטער יאהרגאנג.

אינהאלט:

צו אבאָנירען:

אין קראקא:
Administration „DER JUDE", Krakau, Dietelsgasse 105.

אין ווארשא:
Verlag ,,Achiasaf", Warschau, Postkiste Nr 25, mündlich: Twarda 6, Thür II.

אין וויען:
E. Torczyner, Wien I. Bez. Rudolfsplatz 6.

אין בערלין:
Verlag „Achiasaf" Berlin, zu Händen Dr. H. Malter, Charlottenburg, Pestalozzistrasse 29.

I. Jahrgang. DER JUDE. Nr. 10.

אבאנאמענטס פרייז יאָהרליך:
אסטרייך אונגארען —.5 פלארין.
האלביאהריג 2,60 "
פירטעליאהריג 1,35 "
דייטשלאנד 8,50 מארק.
ארץ ישראל —.10 פראנק.
אנדערע לענדער —.12 "
אמעריקא, ענגלאנד—.10 שילונג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדע קליינע שורה פעטיט
10 קרייצער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

דער יוד

צייטשריפט
פיר אלע יודישע אינטערעסען.

דער פרייז פיר רוסלאנד:
נור יאהרליך 4 רוביל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען מאי — 1 "
דען 1טען סענטיאבער — 1 "
יעדע איינציגער נומר קאסט
25 ק"ר אדער 20 קאפ.

ענדערען די אדרעסע קאסט
20 קאפ.

פערלאג: חברה „אחיאסף". ערשיינט 2 מאָל מאָנאַטליך. רעדאקטער: י. ח. ראבניצקי.

נומר 10. וויען — קראָקויא, סיון תרנ"ט — מאי 1899. ערשטער יאהרגאַנג.

די יודישע אוצרות.

ט.

אַז די קינדער וואַקסען אויס און האַלטען שוין ווייט, גאָר ווייט פערקראַכען, דאַמאַלס ערשט קוקען זיך אַנדערע עלטערן אַרום וואו זיי זענען אין דער וועלט. די עלטערן דערשרעקען זיך אַליין, אַז זיי דערזעהן מיט אָפענע אויגען וואָס פון זייערע קינדער איז געוואָרען. די דערוואַקסענע קינדער זוייסען נישט און ווילען נישט וויסען קיין סימן פון יודישקייט, קיין זכר פון זייער אייגען פאָלק; די יודישע פאָלקס־אינטערעסען געפונען ביי זיי אין האַרצען קיין ברעקיל פלאַטץ נישט. זיי אינטערעסירען זיך מיט וואָס איהר ווילט, מיט אַלע פראַגען אין דער וועלט, נאָר נישט מיט דער „יודישער פראַגע", אויף אַלעס וואָס נור „יודיש" איז קוקען זיי פון אויבען אַראָפּ, עפּיס מיט אַ בעזונדער מין פעראַכטונג. און נישט נור יודישע אידעאַלען, אֲפִילוּ אַלגעמיינע, מענשליכע, פערנעהמען אויך ביי פיעל פון זיי אַ ווינציגען פלאַטץ, דען וואָס נור אויסער זייער נפש'ל האָט אין תּוך אַריין פאַר זיי גאָר אַ ווינציגען אינטערעס, דער גאַנצער עיקר איז נור זייער „איך", דער אייגענער נפש, דער אייגענער מאַגען...

אמת, מען הערט היינטיגע יונגע לייט זעהר אָפט רעדען פון הויכע ענינים, פון „העכסטע אידעאַלען", נאָר דאָס רוב איז נור גלאַט אַזוי גערעדט, נישט מעהר טאַקי ווי פוסטע דבורים, אַנגעבלאָזענע פראַזען, וואָס האָבען גאָר קיין ווערטה, קיין שום ממש נישט.

„פוסט, לעדיג אויף דער נשמה!" מיט אַזעלכע ווערטער קלאַגען זיך אָפט היינטיגע דערוואַקסענע קינדער פאַר זייערע עלטערן, פאַר זייערע פריינד, און די ווערטער זענען מעהרסטענטהייל דוקא נישט קיין פוסטע פראַזע, נאָר אַ ביטערער אמת וואָס רייסט זיך אַרויס פונ'ם טיעפען האַרצען...

און אַז די עלטערן הערען און זעהן וואָס פאַר אַ פנים זייערע קינדער האָבען אַז זיי ווערען שוין „לייט", רופט זיך געוויס אָן דאָס מענשליך און יודיש האַרץ זייערס (ביי דעם וואָס געפונט זיך) מיט אַ אוי־וועהגעשריי, זיי געבען שטילערהייד נישט איין קרעכץ, זיי לאָזען נישט איין בעהאַלטענע טרעהר, זיי דערמאָהנען זיך אָבער שוין צו שפּעט, ווען עס העלפט שוין נישט, ווען ס'איז אַ פערפאַלענע זאַך וואָס מע קען שוין נישט האָפען צוריק.

ווייסט־זשע, איהר געטרייע עלטערן, ווען עס טרעט אייך אַמאָל צו דער וועטהיג און עס וויינט אין אייך דאָס האַרץ, ווייסט האָטש דאַמאָלס אַז קיינער איז נישט שולדיג אין אייער אומגליק נאָר איהר אַליין; וואָס איהר האָט געזייעט אין די יונגע הערצליך דאָס האָט אויסגעוואַקסען, און אויף קיינעם האָט איהר נישט צו וויינען נאָר אויף זיך אַליין!

נאָר ניין, זעהט בעסער ווען ס'איז נאָך דאָ צייט צו פערהיטען, ווי ווייט מעגליך, עס זאָל נישט דאַרפען קומען צו דעם. איהר זאָלט נישט האָבען אויף וואָס צו וויינען אין אונזער אומגליקליך פאָלק זאָל אויף אייך נישט דאַרפען וויינען. אויב איהר מיינט באמת האָטש עטוואָס ערנסט, אויב איהר האָט ליעב אייערע קינדער מיט אַ רעכטער געטרייער ליעבע און אויב איהר פיהלט זיך ווירקליך מיט עפּיס צוגעבונדען צו אייער פאָלק, דאַרפט איהר נישט, טאָרט איהר נישט בעגנינען זיך נור מיט הוילע ווערטער, מיט פוסטע דבורים וואָס האָבען נישט קיין שום ממש און איין הויך קען זיי אָוועקבלאָזען ס'זאָל פון זיי קיין סימן נישט בלייבען. הוילע פוסטע פראַזען זענען בכלל עקעלהאַפט און שלאָגען צום האַרצען, בפרט נאָך אין אַזאַ זאַך וואָס פון דעם הייגנט אָפּ דאָס גאַנצע גייסטיגע לעבען פון קינדער און קינדס־קינדער, דאָס לעבען פון אַ גאַנץ פאָלק...

איהר טאָרט נישט וועלען אָפּקומען מיט גלאַט אַ פראַזע, וואָס איהר וואַרפט אַמאָל אַרויס פאַר אייערע קינדער עפּיס ווי נור אויף יוצא צו זיין, איהר מוזט אַריינלעגען אינ־גאַנצען די נשמה אין דער וויכטיגסטער זאַך אויף דער וועלט, אינ'ם ערציהונג פון אייגענע קינדער. זעהט בעצייטענס אומצוקוקען זיך אויף די יונגע נפשות ווי עס דאַרף צו זיין, געהט אַרום זיי און היט זיי אָפּ ווי גוטע געטרייע גערטנער, וואָס קענען גוט זייער פאַך און טהוען זייער זאַך מיט ליעבע; לאָזט צו זיי צו־קומען דאָס פייכטקייט פון דער געטליכער טהוי, פערשטעלט פאַר זיי נישט די וואַרימע ליכטיגע שטראַהלען פון דער הימעלשער זון. זעהט ביים לעבען איבערגעבען אייערע קינדער די טייערסטע ירושה אויף דער וועלט, די גייסטיגע אוצרות, וואָס זענען טייערער פון זילבער און גאָלד. זאָרגט נישט נור פאַר זייער מאַגען, שאַרפט נישט נור זייער מוח, פערגעסט נישט אַז דאָס האַרץ איז אויך נישט קיין טפל־זאַך, עס האָט אויך אַ ווערטה און נאָך וואָס פאַר אַ ווערטה. קאַרגט־זשע נישט קיין מיה איינצופלאַנצען אין די וויכע הערצליך פון קינדוויים אָן אידעלע, מענשליכע געפיהלען, דרך־ארץ פאַר אייגענע און פאַר פרעמדע, ליעבע צו אמת, יושר און בכלל אַלע גוטע לייטישע מדות, אָהן וועלכע אַ מענש, ער מעג זיין ווי הויך געבילדעט, איז ער גאָר אַ נידריג בעשעפעניש וואָס האָט נישט די ווערטה צו טראַגען דעם נאָמען מענש. נאָך מעהר מוזט איהר אָוועקלעגען מיה די יונגע ביימעליך זאָלען זיין טיעף איינגעוואָרצעלט אין דער היימישער ערד, זיי זאָלען נישט ווי שוועבען אין דער לופט, נישט וואַקסען מיט הויכע ברייטע צווייגען אָהן אַ פעסטען שורש, וואָס פונ'ם קלייניסטען ווינטעלע קענען זיי אויסגעריסען ווערען פון זייער אָרט און פערוואָרפען ווערען ווער ווייסט וואָהין... ליעבע צו אונזער פאָלק, ליעבע, אמת'ע ליעבע צו אַלצדינג וואָס איז פון אייביג אָן דעם אַלטען ישראל טייער און הייליג, ליעבע צו אונזער תורה, צו אונזער הייליגע שפּראַך,— די דאָזיגע הייליגע ליעבע זעהט איינצופלאַנצען אין די יונגע קינדער אייערע, זי זאָל זיין ביי זיי נאַטירליך, נישט געקינצעלט, און זאָל בלייבען היים איינגעבאַקען אין האַרצען אויף תמיד.

נאר איין זאך דארף מען שטענדיג אין אלע צייטען האבען אין זינען און נישט פערגעסען קיינמאל, אז אויף יונגע נשמה'ליך דארף מען ווירקען נישט נור מיט גוטע ווערטער, פיעל מעהר קען מען און מע מוז טאקי ווירקען אויף זיי מיט גוטע מעשים. א קינד קען מען אין דער הינזיכט נישט נארען, עס העלפט דערצו קיין שום חכמה. ווען דאס קינד הערט פון די עלטערן מוסר צו געהן אין גוטען וועג, זיין א יוד א. ד. ג. און אין דער זעלבער צייט זעהט עס ווי די אייגענע עלטערן אליין פיהרען זיך אויף גאר אנדעריש, נישט ווי זיי דרשה'נען פאר איהם, קענען אלע זייערע שענע דרשות האבען א מאכט פונקט ווי גאר נישט. דאס קינד פערשטעהט נישט אזוי פיעל ווי וויט פאלש דאס איז, נאר פיהלען פיהלט עס שטארק, אפשר נאך מעהר פון א גרויסען.

י.

איבערהויפט איז זעהר וויכטיג צו רעדען וואס מעהר צו די קינדערס אויגען, פיעל וויכטיגער ווי צו זייערע אויערען. פון הערען צו זעהן איז תמיד א גרויסער חילוק, בפרט נאך ביי קינדער, אויף וועלכע יעדע זאך וואס זיי זעהען מאכט אזא טיעפען רושם אויף לאנגע לאנגע צייטען.

נעהמט, למשל, שבתים און ימים־טובים. וואס פאר א רייכען גייסטיגען אוצר קענען יודישע קינדער געפונען אין א יודישען שבת און יום־טוב, מיט וואס פאר א שטארקען הייליגען בונד קענען די דאזיגע ליעבע זיסע טעג אליין צו־בונדען זיי צו אונזער פאלק און זיין גאט! ביי וועמען פון אונז, וואס איז נור נעוואקסען אין א אמת יודיש הויז, איז נישט פערבליבען פון אזעלכע שענע טעג, פון א שבת, פון א פורים, פון א פסח'דיגען סדר א. ד. ג. די בעסטע און טייערסטע זכרונות פון די קינדערישע יאהרען? ווער געדיינקט נישט וואס פאר א נשמה יתרה, א נייע הויכע נשמה, מען האט בעקומען אין די גליקליכע טעג? עפיס האט מען געפיהלט אויף זיך גאר א אנדער הויט, ס'איז געווארען אזוי וואהל, אזוי ווארים אין יעדער אבר, אזוי לעבעדיג, אזוי לעכטיג און פרעהליך אין יעדער ווינקעלע. עפיס נור ווי גן־עדן־בשמים האבען ארויסגעגעבען זייערע געטליכע ריחות אויף יעדער טריט. יעדע זאך בעזונדער אין שטוב און אפילו אויף דער גאס האט פון זיך אזוי ווי אראפגעווארפען דאס אלטע פערקנייטשטע וואכענדיגע געשטאלט און אויסגעפוצט זיך אין בגדי־שבת, בעקומען א פרעהליך לעכטיג יום־טוב'דיג פנים.

און היינטיגע קינדער? פרעגט זיי, צי פיהלען זיי עפיס, צי האבען זיי אפילו גאר א בעגריף פון אזא מין הויכער געטליכער פאעזיע אינ'ם לעבען?

אמת, די קינדער האבען היינט אויך אמאל "פייערטאגע", נאר דאס איז אלין זייערע אייגענע, וואס געהער זיך נור אן מיט זייער "פערזאן" אליין. די עלטערן "פייערען" למשל דעם קינד'ס געבורטס־טאג, דאס קינד פיהלט זיך דאמאלס יום־טוב'דיג, פרעהליך, ס'איז אבער זיין יום־טוב אליין נישט קיינעמס, די געסט קומען אויף זיין שמחה, ער איז דער מיטעל־פונקט וואס ארום איהם דרעהט זיך אלעס... נור צי וויסען דען זיי, די היינטיגע קינדער, ווי עס דארף צו זיין פון א אלגעמיינעם פאלקס־יום־טוב, פון א יום־טוב וואס איז נישט פאר איינציגע קינדער, נאר פאר אלע יודישע קינדער אין איין צייט?

מיר שמיעסען שוין נישט פון די קינדער, וואס זייערע עלטערן אליין האלטען שוין אויף אזא מדרגה אז ס'איז ביי זיי אין הויז קיין סימן נישטא פון שבת און יום־טוב, פון אזעלכע קינדער איז שוין אודאי גאר נישטא וואס צו רעדען. וואס קענען זיי וויסען, וואס קענען זיי פיהלען? פון אזעלכע יונגע נפשות, פונדעסטוועגען, קען מען אויך הערען אמאל ווי עס געהט ארויס א פראטעסט אקעגען דעם פונ'ם טיעפען הארצען; מע קען אמאל הערען ווי דאס קינד דוקא נישט ביים סדר, פרעגט זיינע עלטערן אזוי נאאיוו די געוויסע קשיא: מה־נשתנה, פאר וואס זענען מיר אנדעריש ווי אלע? פאר וואס ביי זיי, ביי די כריסטליכע חברים איז דא "פראזדניקעס" (פייערטאגע) און ביי אונז נישט? דאס קינדער'ש הערציל פיהלט שטארק אז עס פעהלט איהם עפיס, אז אייגענע פאטער און מוטער רויבען ביי איהם אוועק דאס שענסטע און בעסטע אויף דער וועלט און עס קען דערצו נעביך גאר נישט העלפען... נאר אפילו דארט וואו די עלטערן האלטען נאך יא כלומר'שט פון א שטיקעל שבת און יום־טוב, איז עס שוין אויך דאס רוב ווי איבער נויט און עפיס גלאט אהן א אמת יודישען טעם, אהן א ריח, אהן גייסט, אהן לעבען, און די קינדער קענען שוין נישט פיהלען דאס וואס א יודיש קינד פלעגט אמאל פיהלען.

קעהרט־אום, איהר געטרייע עלטערן, קעהרט־אום אייערע קינדער דעם שענעם בלויען הימעל, וואס איהר רויבט ביי זיי אוועק אין זייערע יונגע יאהרען מיט אייערע אייגענע הענד; קעהרט זיי אום די זיסע ליעבע מלאכים מיט די שענע גילדענע פליגעל, נעהמט ביי זיי נישט צו דאס פייכטקייט, מאכט זיי נישט אויסגעטריקענט פאר דער צייט, לאזט זיי פיהלען דאס אמת'ע ווארימקייט און לעכטיגקייט, די אמת'ע געטליכע פאעזיע אין לעבען!

היינט דארפט איהר זעהן, אויב איהר זענט אמת געטרייע עלטערן, נאהענט בעקענען אייערע קינדער נאך אין דער יוגענד מיט זייער פאלק, דאס הייסט: מיט דער יודישער געשיכטע. רעדען גלאט ווערטער אין דער וועלט אריין איז נאך גאר קארג, זיי דארפען וויסען ווער זיי זענען און וואס זיי זענען. זיי לערנען פערשידענע היסטאריעס פון אלערליי פעלקער, לאזען זיי וויסען פריהער און בעסער פון אלס זייערע אייגענע היסטאריע, די געשיכטע פון זייער אייגען פאלק. לאזען זיי וויסען אז זיי קומען נישט ארויס, ווי מע זאגט, פון קיין שטיין, פון קיין ביין, אז זיי האבען, נישט צו פערזונדיגען, אייגענעם יחוס און דארפען חלילה זיך נישט אנווארפען צו פרעמדע, איינקויפען זיך אין יענעמס "גילדענע פאהן"... לאזען זיי וויסען וואס ס'האט זיך פאסירט מיט דעם אלטען גבור ישראל, וואס ער האט איבערגעלעבט אויף זיין וואונדערליכען היסטארישען וועג, וואס פאר א גרויסע גבורות ער האט בעוויזען פאר דער גאנצער וועלט אין די אלטע צייטען, ווען ער איז נאך געווען אין זיין אייגען לאנד און פרעמדע זענען איהם בעפאלען אויסצורייסען עס פון זיינע הענד, און וואס פאר א נאך גרעסערע גבורות ער האט ארויסגעוויזען אין דער פרעמד אין יענע פינסטערע צייטען, ווען מלאכי־חבלה פון אלערליי מינים האבען איהם נעברענט און געבראטען, געריסען שטיקער לעבעדיגערהייד, און ער האט פעסט געהאלטען זיין הייליגע פאהן און אויף קיין איין רגע פון די הענד נישט ארויסגעלאזט.

ווייטער מוזט איהר זעהן אז אייערע קינדער זאלען קענען און פערשטעהן דעם גרויסען שטארקען און וואונדערליכען גייסט פון אונזער פאלק. עפענט זיי די אויגען זיי זאלען קענען זעהן די אייביגע פיראמידען וואס דער גרויסער יודישער פאלקס־גייסט האט אויפגעבויעט צום בעוואונדערען אויף דור־דורות. לאזען זיי וויסען און פערשטעהן צו שעצען די טייערע יודישע אוצרות, וואס אין אלע צייטען האט קיינער ביי אונז נישט געקענט אוועקרויבען. לאזען זיי וויסען און פערשטעהן וואס איז אזוינס דאס יודישע תורה'לע, ווער זענען עס די יודישע נביאים, די יודישע חכמים. דאמאלס וועט איהר מעגען זיין פערזיכערט אז אייערע קינדער וועלען בלייבען יודישע קינדער, געקניפט און געבונדען מיט'ן אלטען ישראל מיט א אמת'ען בונד, וואס האלט זיך שטארק און פעסט אין אלע צייטען און צרייסען עס איז קיין זאך אין דער וועלט נישט אין שטאנד. (ענדע קומט) ר.

שלמה רבי חיים'ס

(אין ליטא)

איין אלטע מעשה.

געדרוקט בהשתדלות

מענדעלי מוכר־ספרים.

8.

דא אויף דעם עולם איז שלמה'לע א למך, ווייסט נישט פון א לעבען צוזאגען, דערפאר דארט — אויף יענעם עולם, וואהין ער פארפליהט דורך דעם לערנען, איז ער א ווילדער חכם, קען אלסדינג ווי א גרויסער למדן, אזעלכעס אפילו, וואס איז פאר אנדערע היינט גאר א סוד; ער לערענט גמרא, פארנעהמט זיך מיט דינים ומשפטים און נאך אנדערע זאכען דארט. ער איז א דארטיגער מיט אלע געגנג, מיט דעם שטייגער

רעדען, מיט דעם שאקלען זיך, איינגאנצען מיט די ביינער, מיט לייב און לעבען. פאר איהם איז דארט א וועלט מיט עסקים — ס'איז דארט א מחלוקת איבער איין איי, וואס די הוהן האט יום־טוב געלעגט. לוים נעהמען מעשר, כהנים נעהמען תרומה, זענען מקריב קרבנות, און יודען — שמייסט מען מלקות... שלמה'לע איז שטארק פארנומען. וואו פאר איהם צייט, ווען צייט? נישטא קיין צייט! — דער קאפ איז איהם דול.

איינמאל, נאך א גרויס דולעניש, אז שלמה'לע איז ווי א גאסט פון יענער וועלט אהיים אראפגעפאלען, עפיס איבערצוהאפען, האט ער באלד ביים אריינגאנג אין שטוב דערהערט א יאמער א קלאג, ווי מען בעוויינט א טויטען. די מאמע ברעכט די הענד, טענה'ט עפיס און וויינט אויף א ניגון. דוד'ל און איידעלע, צוויי ברעקליך קינדער, שטעהען פון דערווייטענס אין א ווינקעלע און רעווען, קוקענדיג אויף דער מאמע, מיט אפענע מייליכליך. לאה, די עלטערע שוועסטער, זיטצט אויף דער מילכיגער באנק אראפגעלאזט דעם קאפ און איז שטארק פאראימערט. שלמה'לען גיט א טיאכקע דאס הארץ, אין די אויגען שטעלען זיך איהם טרערען, און ער הויבט אן באלד טאקי אויך צו וויינען.

— אוי, א גזר־דין, א גרויס אומגליק, אוי־וועה, האט אונז גע־טראפען! — טענה'ט די מאמע, פארגעהנדיג זיך פון טרערען.

— מא—אמע, מא—מע—ע! — רעווען די קליינע קינדער און קראטצען די קעפליך מיטביידע הענטליך.

— אי—איק—היק! — שלויכצט שלמה'לע, דער דארטיגער חכם, און שנייצט די נאז.

— וויין, שלמה'לע, וויין! — זאגט די מאמע מיט תחנה־לשון, אז זי האט איהם בעמערקט, און לייגט ביידע הענד איהם אויפ'ן קאפ ארויף — טהו, אלמאכטיגער פאטער, די טרערען פון ריינע אומשולדיגע קינדער טאן אין דיין לאגעל. אוי, אומגליקליך קינד, וויסט איז אונז, פינצטער איז אונז — פינצטערע שקאלעס... יודישע קינדער נעהמען אין די שקאלעס!

— געוואלד! — שרייעט שלמה'לע, פארגעהענדיג זיך אונטער דער מאמעס הענד.

שלמה'לע דער „דארטיגער" האט געהערט, אז אויף דער וועלט „דא" געפינט זיך ביי „זיי" עפיס שקאלעס. וואס מען טהוט דארט אזוינס? דאס האט ער נישט געוואוסט. געהערט נאר, אז מען שמייסט א שרעק. אצינד, דערוויסענדיג זיך, וואס דער מאמעס געוויין בעטייט, — אז ס'איז דא א בעפעהל, מען זאל יודישע קינדער נעהמען אין די שקאלעס, איז איהם ענטפאלען דאס געזונט. עס האט איהם זיך געדאכט, אט שטעהען זעלנער, מען נעהמט איהם, מען פיהרט איהם, מען שמייסט... און דאריבער האט ער נעביך געשריגען — געוואלד!

די מאמע־זישע ווידער האט געוויינט נישט אזוי דערפאר, וואס מען שמייסט, שמייסען שמייסט מען דאך אין חדרים להבדיל אויך, נאר גלאט אזוי, ווייל שקאלעס איז א מיאוסע זאך. דער נאמען שקאלעס אליין איז שוין פע, א שרעק, ס'איז דאך איין עק פון דער וועלט, אויס יודישקייט. וואס קען חלילה פון יודישע קינדער ווערען?

יודען אין שטעדטיל זענען ארומגעגאנגען אהן קעפ, מען האט געזיפצט, געקרעכצט און גערעדט פון די שקאלעס. דערביי געמומעלט אויף עפיס א דייטשיל, א לילענטהאל, וואס פון איהם און נאך אזעלכע ווי ער, „בערלינער", קומט דאס גאנצע שפיל ארויס. מען האט געמאכט אסיפות און געטראכט, וואס טהוט מען עפיס דערצו. ס'איז געבליבען: מען זאל גוזר־תענית זיין, זאגען תהלים, רייסען קברים, און איינלעגען די וועלט. מלמדים נעביך זענען געוועזן געפלעווט, שטארק דערשלאגען, האבען געציטערט פאר זייערע קנעלונגען. די שקאלעס וועלען זיי דאך דערגעהען דאס לעבען, מאכען דעם טויט. אז גאט אליין וועט זיך דא נישט אריינמישען, נישט טהון עפיס א נס, וועלען זיי דאך בלייבען אויסגעשטעלט. עס פערשטעהט זיך, דאריבער, ווי שטארק נעביך זיי האבען געפילדערט, אונטערגעהידעט דעם עולם. אלע טאג פריה און פארנאכט זענען די שולען פול געוועזן פון יודען. מלמדים האבען געפיהרט אהין קינדער פון די חדרים. מען האט געזאגט געוויסע קאפיטליך תהלים, געוויינט, געפאסט. דער ערשטער תענית שלמה'לעס איז געוועזן יענער, וואס וועגען די שקאלעס. ווייבער זענען געגאנגען אויף קבר־אבות, געמאסטען פעלד און פארגאסען טייכען טרערען. — ס'איז געוועזן א פארוויינטער זומער! אפילו דאס ביסעל גוים אין דעם שטעדטיל זענען אויך געוועזן עפיס ווי צודרעהט. די גוים און יודען פונ'ם שטעדטיל האבען געלעבט צווישען זיך זעהר גוט — איינער פונ'ם אנדערען געצויגען דאס שטיקעל פרנסה, איינער ביים אנדערען האט געוואוסט וואס עס טהוט זיך, און איינער דעם אנדערען זיך געלאזט דערקענען סיי אין לייד, סיי אין פרייד. איז א חתונה געוועזן, א שטייגער, ביי א יודען, האבען בעקאנטע גוים געשיקט איהם דרשה־געשאנק: דער א הוהן, יענער עטליכע צעהנדלינג אייער, איינער א ברויט, דער אנדערער א קוילעטש, איטליכער נאך זיין שטאנד, און דאס איינענע טאקי אויך פארקעהרט. דאריבער האט דאס געוויין, דאס געפילדער דענסטמאל ביי יודען אנגעמאכט א מרה־שחורה אויף די גוים און זיי האבען זיך געוואונדערט, וואס זאל עס אזוינס בעטייטען!

— אי, ריצקא, קאזשי, שטשא נאשי זשידקי טאמטשקי פלאטשוט, קרישאט גוואלד, יאק בודטא איך ריעזשוט?

— עווטא האפונא וויני פונאיעטסא, שטשאבי האפון איך ני חוואטאיע.

— א־ני! דא האפונא שצא דאליעקא, מאזשע מיסיאצי דווא אלבא טרי בודע דא איך סודנאווא דניא. טרעבא פיטאטי, שטשא צע טאקיי? באציש אט היקא!

— סטאפ היקא! קאזשי־נא, שטשא עווטא טי טאקי ביגאיע אי גירקא פלאטשעס, א?

— אוי־וועה מעקיטא, נעסצענסיטצע! נימא טצאסי. אט בערקא! פיטאי או בערקא, ניהאי קאזשי בערקא, וועה איז מיר! — ענטפערט היה־גרונא, לויפענדיג בארג אראפ צום בית־עולם אין איין אטהעם.

— אי, בערקא! טשויעש, א־א שטשא טאק זשידקי הניקאיוט, הא?

— עטא אוי, צעלאוויצי דאבריע, אוי ליהא... בודוט חאפאט חלאפצעוו נאשיך אוב שקאלי! — שטעלט זיך בערקא דערצעהלען די גוים, ווי ער קען, דעם גאנצען ענין פון די שקאלעס. ס'איז עפיס אויסגעקומען טאקי אז אך און וועה צו די שקאלעס, וואס פאר א פנים זיי האבען נעביך געהאט, אריינפאלענדיג צו בערקא'ן אין מויל. די גוים אבער האבען איהם פערשטאנען, זיך איבערגעצלמט און דריי מאל אויסגעשפיגען, ווי דאס איז טאקי איין אומגליק.

ביז וואנען אבער זכות־אבות וועט בייזשטעהן, זיך מיהען פאר דעם כסא־הכבוד און דער אייבערשטער וועט א נס טהון, דערווייל האבען יודען זיך געטהון די אלטע סגולה — חתונה מאכען יונגע קינדער. ס'איז געווארען א בהלה. שדכנים, גוטע פיינע מענישען, האבען נישט געשפארט קיין מיה, געארבייט, אויס ליבע צום פאלק ישראל, אויף אלע כלים. מען האט געהאפט און אפגעשטעלט חופות קליינע יונגליך מיט יונגע מיידליך, עס זאל הייסען, אין דעם פאל ווען חלילה שקאלעס, הע־הע, אפגעטאן אויף טערקיש — נישטא קיין קינדער, נאר לויטער בעלי־בית'ליך, קליינע יודליך!... און בכדי טאטעס פון קליינע מיידליך זאלען זיך נישט איינשפארען, זיך נישט שטארק איבערנעהמען מיט זייער סחורה, איז ארויס א קלאנג, אז מיידליך וועט מען אויך נעהמען עפיס אין די קאלאניע ערגיין. אז שלמה'לע איז ארויס טרוקען, נישט חתונה געהאט דענסטמאל אין דער בהלה, איז דאס מסתמא נאר א גאט־זאך — פאר איהם איז אין דעם שטעדטיל נישט געוועזן זיין בעשערטע, און אקעגען גאט קען מען נישט געהן, עס העלפט נישט אקעגען איהם קיין חכמות. מיט וואס דען אנדעריש לאזט זיך עס דערקלעהרען?... די מאמע האט דאך היסק געהאט, דער טאטע, אמת טאקי, האט זיך געקרימט, ווי איינער רעדט: פע! נאר נארישקייטען. אין אזוינע זאכען איז דער ווילען פון די ווייבער שרעקליך שטארק, ברעכט אייזען. און פון שלמה'לעס זייט וואלט נישט נאר קיין מניעה נישט געוועזן, אדרבה עס וואלט איהם נאך גאר משונה הנאה געטאן. איין מאל, פאר וואס זאל ער ערגער זיין פון אנדערע יונגליך, פאר וואס אנדערע יונגליך קומט עס יא כלות און איהם נישט? — אי, האט ער עס מקנא געוועזן א חתן־בחור'ל, עפיס איז

אַזעלכער אַ גאַנצער מיוחס. קיין בערדיל, אמת, האָט ער נישט, שמייסען אין הדר ישמייסט מען איהם ווייטער טאַקי אויך, פון דעסטוועגען איז ער פאָרט עפּיס ווי אַ שטיקעל גרויסער: ער מענשעלט זיך, קוקט אויף זיינע חברים אַראָפּ מיט גאוה, אָט־אָט, נאָך אַביסעל, איז ער שוין אַליין אַ טאַטע... און צווייטענס, האָט זיך איהם, גאָר אָהן די אַלע זאַכען, גלאַט אַזוי זיך געוואָלט האָבען אַ כּלה. ס'איז עפּיס אַ גאַנצער עסק — איך, בחור'ל, האָב מיר אַ כּלה, זיטץ מיר און טראַכט מיר ביי זיך - כּלה! מען בעדאַרף נישט פערגעסען, אַז שלמה'לע איז דאָך געוועזן אַ דאָר־טיגער, אַ גאַנצער ירושלמי, קליינע חתן־כּלה איז דאָרט אין לאַנד גאַנץ געוועהנטליך, היינט האָט ער דאָך אין דער גמרא מכּח פאַר־פאַלק־זאַכען עפּיס געלערנט אויך, דערצו נאָך געהאַט אַ פייערדיגען כּח־הדמיון, דאָס פּאַעטישע פּינקעלע, וואָס ניט אַמאָל פלוצלים, ווי פון דער העלער הויט, אַ בריה...

נאָר ווי די מעשׂה איז, שלמה'לע האָט אין דער בּהלה נישט התונה געהאַט, געבליבען ווי פריהער אַ יונגעל. גם זו לטובה! וואָ־ום ווי דערנאָך האָט זיך אַרויסגעוויזען איז אומזיסט געווען די בּהלה. יונגליך אין די ישקאָלעס אַריין האָט מען מיט געוואַלד נישט גענומען, מיידליך אין די קאָלאָניעס — אויך נישט. חדרים זענען געבליבען חדרים און מלמדים ווייטער טאַקי מלמדים, אַלסדינג וואָס פריהער. אין אַנדערע גרויסע שטעדט האָט מען אפילו געמאַכט יודישע שקאָלעס, נאָר אָהן סכּנות! קינדער זענען דאָרט ווייניג געווען, און מישטעהנס־געזאָגט וועל־כע? אָרמענקע עפּיס, פון דעם געמיינעם עולם — אויך מיר מענשען!

אויך לילענטהאַל איז עפּיס ווי פערשוואונדען געוואָרען. פון דער קאָמפּאַניע זיינער איז אין דעם שטעדטיל ק... ווי פון די שקאָלעס, קיין זכר נישט געבליבען. מען האָט אינגאַנצען אין זיי פאַרגעסען. שלמה'לע וואָלט נישט געוואוסט פון זייער געביין, אויב אַזעלכע זענען גאָר אויף דער וועלט ערגיין דאָ, ווען עס זאָל זיך נישט געווען שפּעטער מאַכען אָט די דאָזיגע מעשׂה:

ויהי היום איז אין אַ שיינעם זומער־טאָג געקומען אין דעם שטעד־טיל אַ גרייז־גרויער יוד, נידעריג געוואַקסען מיט אַ בייכעל און מיט זעהר אַ ליעבליך פּנים. עס האָט געהייסען ביי איטליכען אין שטעדטיל: מיר האָבען אַ גאַסט — רבּי נחום רויזעווער, רבי נחום איז געקומען זיך גע־זעגנען!...

און אַלע האָבען זעהר גוט פערשטאַנען, וואָס „געקומען זיך גע־זעגנען" הייסט אַזוינס.

אַז רבי נחום פון'ם שטעדטיל רויזעוו האָט אויסגעגעבען די יונג־סטע טאָכטער זיינע און איז געבליבען אויף דער עלטער איין אַלמן האָט ער זיך פירגענומען פאָהרען בּלי־נדר שטאַרבען אין ארץ־ישׂראל. נאָר אַזוי ווי ביז דעם שטאַרבען בעדאַרף דאָך אַ מענש האָבען צום לעבען און אַ יוד — דערצו נאָך חתונה האָבען אויך, הייסט דאָך עס, מען בע־דאַרף האָבען געלד, וואָס־זשע טהוט מען? בּכן האָט רבי נחום געטהון דאָס, וואָס אַנדערע יודען אין אַזאַ פאַל טהוען -- ער איז עטליכע יאָהר אַרומגעפאָהרען צווישען יודישע קינדער, פון איין שטאָט אין דער אַנדע־רער זיך צו געזעגנען, דאָס הייסט נעהמען שיינע נדבות און מאַכען בע־שטעלונגען, אויב עס לאָזט זיך נאָר, אויף ווייטער אויך, אם־ירצה־השם. אַזאַ פּרנסה ווי „געזעגנען זיך" רעכענט זיך ביי יודען שוין גאָר נייש־קשה'דיג, אַזעלכער, וואָס פאָהרט אַהין שטאַרבען, איז בּכבודיגער פון אַלע אַנדערע מיני מקבּלים, בּטלנים און אויך פון נשׂרפים אַ שטייגער, ער שמעקט שוין מיט קברות־בלעטליך -- מיט ארץ־ישׂראל, ער איז שוין אַ קאַנדיי־דאַט אויף אַ ירושלמי!... רבי נחום איז אַרומגעפאָהרען אַזוי עטליכע יאָהר און האָט צו יודען חלילה נישט דערלעגט. מען האָט איהם פאַר־בעטען דער אויף אַ וועטשערע, יענער אויף וואַרמעס, און ביים געזעגנען זיך איהם נעגעבען אין האַנד אַריין אויך. רבי נחום פון זיין זייט האָט זי, צוגעזאָגט דערפאַר זעהר פיעל הבטחות. — דעם אַזוי, יענעם אַזוי, איי־נעם — בעטען פאַר איהם אויפ'ן קבר פון מאיר בּעל־הנס, און דעם אַנ־דערען — ארץ־ישׂראל ערד... רבי נחום האָט נישט פאַרשעהמט דאָס שטעדטיל ק... וואו ער האָט געהאַט בעקאַנטע און עטליכע ווייטע קרובים, און אין איין שיינעם זומער־טאָג איז ער געקומען זיך געזעגנען אַהין.

געוועהנטליך עסט מען זומער אין שטעדטיל וועטשערע ביי דער שיין פון דער לבנה, אויב זי איז דאָ, און אויב ניט — ביי אַ חלב'דיג גראַשען ליכטעל. מען מאַכט עס אָפּ בּקיצור, און אַ גוטע נאַכט — שלאָ־פען! באַלד טאַקי, אָדער נאָכדעם ווי מען לופטערט זיך אין דרויסען אַביסעל אויס. אין איין זומער־נאַכט אָבער, זעהר אַ ליכטיגע, האָטש פער־ריל צוקלייבען, איז ביי רבי חיים'ן אין הויז געווען אַ פאַרענדערונג: דער טיש איז געגרייט גאַנץ פיין, ליכט ברענען אין מעשענע לייכטער, עפּיס יום־טוב'דיג. — דאָס האָט רבי חיים פאַרבעטען צו זיך רבי נחום רויזע־ווער אויף וועטשערע. עס האָט זיך געצויגען ביים טיש אַ לאַנגער אַ ברייטער שמיעס איבער דעם כּותל־מערבי און דער מערת־המכפּלה, איבער דעם הר־הזיתים און דער מוטער רחל'ס קבר, איבער חורבות און קברים, און מען האָט פאַרביסען מיט אַ שמיעס איבער פייגען, טייטלען, מילגרוי־מען און באָקסהאָרען. אַלע האָבען זיך בעלעקט, די אויגען האָבען געפלאַמט, געפונקעלט פאַר גרויס הנאה. רבי נחום איז זעהר בערעדעוודיג, רעדט און רעדט, גלייך ווי ער איז שוין דאָרט געווען, אַלסדינג געזעהן מיט זיינע אויגען, און אַלע קוקען איהם אין מויל אַריין, קוקען מיט ליבשאַפט, מיט גרויס דרך־ארץ און זענען איהם אין האַרץ שטאַרק מקנא, וואָס איהם איז בעשעהרט דאָרט צו זיין. עפּיס אַזוי גרינג זאָגט זיך עס: ארץ־ישׂראל, ירושלים! דאַכט זיך אין פלוג אַ לאַנד - אַ לאַנד, אַ שטאָדט — אַ שטאָדט: הייזער, ערד, שטויב, מיסט, בלאָטע, נאָר ניין! עפּיס איז עס אַנדעריש. וואָס אַנדעריש, ווי אַנדעריש? דאָס לאָזט זיך גאָר ניט זאָגען. עפּיס איז עס נישט מנושם גראָב, נאָר אַ רוחניות. מען בעדאַרף עס פיהלען. היינט נעמען — אויף לשון־קודש, שטעדט, ערטער, וואָס שטעהען אין דער תּורה!...

דער שמיעס איז דערנאָך איבערגעגאַנגען אויף אַנדערע, פּראָסטע זאַכען. רבי נחום איז דאָך אויסגעוועזן עפּיס אַ וועלט, זיך געזעגענט מיט אַזוי פיעל יודען, אָהן עין־הרע, און אַנגעזעהן, אַנגעהערט זיך זאַכען גאָר אַ ים! ווילנא האָט אין דעם שמיעס געשפּיעלט די הויפּט־ראָליע, מעהר ווי פון אַנדערע שטעדט האָט מען זיך אינטערעסירט מיט איהר. רבי נחום האָט דערצעהלט חידושים פון איהרע משונה בערימטע רבנים, פון איהרע ווילדע קצינים און שרעקליך גרויסע גבירים, פון קלויזען, ישיבות און אָרמע בחורים — אַי־אַי! אויסלאָזענדיג מיט האַלבע־מלכּות עפּיס, אין אַ געסיל ערגיין דאָרט, וואו ס'איז סכּנות, און מען שייעט זיך געהען דאָרט ביי נאַכט — שוין אויף אַ נידעריג אומוטיג קול: אַי־אַי! און גאָר צום סוף איז ער אַרויס שטאַרק אַנגעלאָדען אויף בערלינער עפּיס. — אָט די יודען פון די שקאָלעס דאָרט, פון לילענטהאַלס כּנופיא, האָט ער געזאָגט, פאַרדרעהענדיג מיט דער נאָז, גענומען דערצעהלען מעשׂיות, חוזק מאַכען פון זיי, אַז דאָס זענען עפּיס ווילדע בּריאים, זיטצען ביי זיך, ווען קיינער זעהט נישט, אָהן היטלען און עסען אָהן געוואַשען! די תּורה זייערע בעשטעהט אין לשון, אין קורצע שורה'ליך מיט מליצה, אַליין: אַהה, אָהה, וועהגעשריגען!... איינער, דער עלטסטער זייערער, עסט, זאָגט מען, שנויצען מיט ברויט. מען זאָגט, ער שטעקט אַריין אַ חלב'דיג ליכט אין דער קאַשע און עסט... שיינע בּריאים, מישטעהנס־געזאָגט — לאָזט אויס רבי נחום מיט אַ קרעכץ — אַה־האַ־האַ!

מילא האַלבע־מלכּות יאַ! דאָס האָט זיך נאָך געלייגט שלמה'לען אין מוח. האַלבע־מלכּות זענען מסתּמא קליפּות, די גוטע נקבות ווי לילית און רוסאַלקעס, אַ שטייגער, איבער וועלכע ער האָט זיך גענוג שרעקליכע מעשׂיות אַנגעהערט, ווי אַזוי זיי פערפיהרען מענשען מיט זייערע תּנועות און זענען הונדערט מאָל ערגער פון דעם טייפעל, פון'ם אַשמדאַי אַליין. דעריבער איז רעכט, וואָס די ווילנער שייען זיך געהען ביי נאַכט אין יענע וויסטע געסליך. אָבער בערלינער, נישט קיין לצים, נאָר יודען מיט אַ קאָפּ, מיט הענד און מיט פיס. יודען, וואָס אָהן היטלען און וואָס עסען אָהן געוואַשען — אַזעלכס איז גאָר נישט צום פערשטעהן!... סטייטש, ווי געשיקט זיך עס, אַ יוד — און אָהן אַ היטעל! סטייטש, סטייטש אַ יוד — און נישט וואַשען זיך צום עסען!! משוגע זענען זיי צי חסר־דעה? ווייסען זיי דען נישט, וואָס פאַר אַ פּסק עס קומט דערפאַר דאָרט — פעך, שוועפעל און אייזערנע ריטער!... און גאָר אָהן די אַלע זאַכען, וואָס פאַר אַ פּנים האָט עס גלאַט אַ יוד אָהן אַ היטעל? — נאָר אַזעלכס

אבער האט דאך געזאגט רבי נחום, א יוד וואס געזעגענט זיך, וואס פאהרט קיין ארץ־ישראל. אזא יודען מוז מען גלויבען. אין־ברירה, ביי שלמה'לען האט שוין געמוזט זיך לעגען אין מוח אי אזעלכעס אויך, און דער נאמען בערלינער האט זינט דענסטמאל געהאט ביי איהם דעם טייטש: א יוד אהן א היטעל, וואס וואשט זיך נישט און עסט ברויט מיט שנויצען.

דער דריטער ציוניסטען־קאנגרעס.

באלד וועט ווידער א ציוניסטען־קאנגרעס אין באזעל זיין: דער דריטער ציוניסטען־קאנגרעס איז שוין אויף דעם 15־טען (3־טען נאכ'ן אלטען סטיל) אווגוסט 1899 בעשטימט. באלד וועלען זיך די ציוניסטען אנהייבען רעש'ען, האלטען רעדעס און שרייבען מאנדאטען (פאלמאכטען) פאר די כלומר'שט אויסגעקליבענע...

מיר זאגען "כלומר'שט אויסגעקליבענע", דען אין אמת'ן גערעדט קלויבען זיך אונזערע "פאלקס־פארטרעטער" אליין אויס.

כדי אונזער בעהויפטונג זאל בעוויזען ווערען מוזען מיר זיך צום צווייטען ציוניסטען־קאנגרעס צוריקקעהרען. פונ'ם ערשטען ציוניסטען־קאנגרעס איז נישטא וואס צו רעדען: דאמאלס איז נאך דער "שקל" ניט געוועזען איינגעפיהרט, די קאנגרעס־מיטגלידער האבען ניט בעדארפט ברייגנען מאנדאטען פון ציוניסטישע חברות, עס איז גענוג געוועזען צו קומען קיין באזעל און זאגען "איך בין א ציוניסט" און מען האט תיכף בעקומען א איינטריטס־קארטע אלס מיטגליעד פונ'ם קאנגרעס, אלס מיטגליעד פון דער "פאלקס־פערטרעטונג".

נאר דער ערשטער קאנגרעס האט אנדעריש ניט געקענט זיך צוזאמענשטעלען; דער גרויסער עולם, די יודישע מאסע האט נאך ניט אנגעהויבען וויסען וואס אייגענטליך הייסט א קאנגרעס? א טהייל האבען געמיינט אז דארטען אין באזעל, וואו אלע אונזערע "גרויסע לייט" זענען זיך צונויפגעקומען וועט מען טאקי שוין אפקויפען פאלעסטינא, א טהייל האבען געמיינט... נאר ס'איז ניט נעטהיג זיך אומצוקעהרען צו דעם וואס מען האט געמיינט. ווען דער ערשטער קאנגרעס אבער האט ניט געקענט זיין א צוזאמענקונפט פון ווירקליכע פאלקספערטרעטער, האט דער צווייטער געקענט און געמוזט אזעלכער זיין: ערשטענס — און דאס איז דער עיקר — איז די ציוניסטישע בעוועגונג נאכ'ן ערשטען קאנגרעס געווארען מעהר פאלקס־בעוועגונג, ווענינסטענס אין די לענדער וואו עס וואהנען די מעהרצאהל פון אלע יודען; נאך דעם ערשטען קאנגרעס געפונען מיר כמעט מעהר קיין ארט וואו עטליכע יודען זאלען זיין צוזאמען און ניט רעדען פון ציוניזמוס, פונ'ם קאנגרעס. עס איז שוין ניט מעהר די אלטע חבת־ציון־בעוועגונג (ד. ה. ניט מעהר די אלטע חבת־ציון־בעוועגונג ווען מיר רעדען פון דער בעוועגונג ניט פון דעם אידעאל, פונ'ם ענדציעל, דען דאס איז דאסזעלבע געבליבען); די "חברה" פאר ישוב־ארץ־ישראל אין אדעסא און אנדערע חברות אין אנדערע שטעדט מיט דעמזעלבען צוועק זענען פונ'ם פאלק בעטראכט געווארען אלס "וואהלטהעטיגקייטס" חברות; יודען זענען איבערהויפט געוואהנט אין יעדער שטאדט צו גרינדען פערשידענע חברות — נא איז נאך א חברה! וואס מאכט עס אויס? ערב־יום־כפור האט מען אין די שולען צווישען די קערות אויף בקור־חולים, תלמוד־תורה א. ז. וו. אויך א שיסעלע געשטעלט אויף "ישוב־א"י", און כמעט יעדער יוד האט אויך אהין אריינגעווארפען א פאר קאפ. פאר וואס דען ניט? א "נדבה דארף דאך א יוד געבען".

איצט אבער איז גאר עפיס אנדעריש; א גרויסער טהייל פון אונזערע יודען ווייסט שוין מעהר אדער ווייניגער אז מיט נדבות העלפט מען ניט א פאלק; מען האט אנגעהויבען צו פערשטעהן אז אויב דאס פאלק וויל געהאלפען ווערען מוז עס זיך אליין העלפען. די גרעסטע חכמים, די גרעסטע עשירים זענען ניט אין שטאנד דעם גאנצען פאלק צו העלפען; נאך בעווייזע דארפען מיר ניט וויט געהן: ס'איז גענוג אנצוווייזען אויף דעם קאלאניזאציאנס־פלאן פון באראן הירש אין ארגענטינא און אויף די פאלעסטינער קאלאניעס פון באראן ראטהשילד; די צוויי גרויסע נדיבים האבען געוויס געהאט פיעל מעהר געלד ווי פיעל אונזערע קאלאניאל־באנק וועט פערמאגען, נאר איינס האט זיי געפעהלט: די אונטערשטיצונג פונ'ם גאנצען פאלק!

פון ארגענטינא הערט מען נור צרות און קלאג; פיעל קאלאניסטען האבען שוין לאנג ארגענטינא אוועקגעווארפען, די איבריגע פלאגען זיך נאך, קורין: ארגענטינא עקסיסטירט שוין ניט מעהר פאר'ן יודישען פאלק; דאס יודישע פאלק האט ווידער א קלאפ געכאפט, וועלכער דארף צוגערעכענט ווערען צו די אלטע פיעלע קלעפ; נאר פון דעם היסטארישען־קלאפ קענען מיר עפיס לערנען: מיר קענען לערנען אז איין מענש ווי רייך און גוט ער זאל ניט זיין קען א גאנצען פאלק ניט העלפען. דאס זעלבע קענען מיר אויך לערנען בעטראכטענדיג די קאלאניעס פון ראטהשילד, דען פון דארטען האבען מיר נאך אויך נישט אינגאנצען קיין נחת: די קאלאניסטען זענען נאך ניט זעלבסטשטענדיג און פיעל האבען זיי אויסגעליטען פון די אדמיניסטראטארען. נאר פון ראטהשילד'ס קאלאניעס לערנען מיר נאך עפיס, נעמליך אז יודען זענען גרייט זיך צו פלאגען, ארבייטען שווער, אויסליידען יעדען קאפריז פון פערשידענע "אדונים" — אבי נור אין דער היים צו זיין! וואלטען ראטהשילד'ס קאלאניעס געוועזען ניט אין פאלעסטינא וואלט זיך געוויס פון זיי אויסגעלאזט ווי פון באראן הירש'ס קאלאניעס אין ארגענטינא. די פאלעסטינישע קאלאניעס בעווייזען אונז אז דאס וואס מיר ציוניסטען בעהויפטען, אז דאס יודישע פאלק איז גרייט שווער, שטארק שווער צו ארבייטען ווען עס וועט נור פאר זיך זעהן ווי אונזער ענד־ציעל נעהערט זיך — איז קיין פוסטע פראזע! וויפיעל שוויים, וויפיעל בלוט האבען אונזערע ברידער, די קאלאניסטען אין פאלעסטינא, פערגאסען! וואס האבען זיי ניט אויסגעליטען? איינס, נור איינס, האט זיי דארט פעסטגעהאלטען: דאס בעוואוסט־זיין אז מיט זייער זיין, מיט זייער פערשווארצט ווערען אין פאלעסטינא ווערט פאלעסטינא ביסליכווייז אונזערע! נאר דאס בעוואוסט זיין, דאס פיהלען האבען נור געהאט, געפיהלט די קאלאניסטען אליין און גאר א קליינע טהייל אידעאליסטען אין חוץ־לארץ, אבער דאס גאנצע פאלק, די גרויסע מאסע איז געשטאנען פון דער ווייטען. — אצונד אבער האט א גרויסע טהייל פונ'ם יודישען פאלק בעוויזען ערשט גאר אין דער לעצטער צייט אז עס וויל זיך אליין העלפען: עס האט געגרינדעט א פאלקס־באנק און די באנק וועט מיט זיין מאראלישער קראפט צוזאמען מיט זיינע מיליאנען פיעל מעהר נוטצען ברענגען דעם יודישען פאלק אלס די פיעל מיליאנען פון די גרעסטע מיליאנערען.

געוויס, די קאלאניאל־באנק איז נור דער ערשטער פראקטישער שריט פון די ציוניסטען; נאכ'ן ערשטען, דארף מען האפען, קומט דער צווייטער א. ז. וו. און מיר וועלען זיך אלין נעהערען אונזער ענד־ציעל.

די קאלאניאל־באנק צו גרינדען האט דער צווייטער ציוניסטען־קאנגרעס בעשלאסען; דער דריטער, דער פיערטער א. ז. וו. קאנגרעס וועט מוזען האבען די אבער־אויפזיכט איבער דער באנק און וועט זוכען נייע מיטלען אויף צו קומען צו אונזער ענד־ציעל; דען — לאמיר זיך ניט נארען — מיר האבען באמת א פעסטעס, א זיכערעס ענדציעל, נאר שווער וועט עס אונז אנקומען צו דערגרייכען; פיעל, זעהר פיעל און ענערגיש מוזען מיר נאך ארבייטען ביז מיר וועלען אונזער פראגראם אויספיהרען; און אויף צו רעגולירען, צו פערגרינגערען די ארבייט האבען מיר יעדעס יאהר א קאנגרעס, אויף וועלכען עס ווערט בעשפראכען די ארבייטען פונ'ם גאנצען יאהר און בעשטימט וואס מען האט ווייטער צו טהון.

נאר וואס הייסט א קאנגרעס?

א קאנגרעס הייסט א צוזאמענקונפט פון פערטרעטער פון א געוויסער פארטיי אדער פון א גאנץ פאלק; אויף א קאנגרעס קען ניט קומען ווער עס וויל, נור דער וועמען מען שיקט, דער וועמען מען האט אויסגעקליבען אלס פערטרעטער. מיליאנען מענשען קענען זיך ניט צונויפקומען אונטער איין דאך צו בעשפרעכען, זיך בעראטהען איבער פערשידענע אינטערעסען; זיי קלויבען אויס די בעסטע, די פערשטענדיגסטע, און די אויסגעקליבענע פאהרען זיך צונויף אויף איין ארט צו בעשפרעכען די אינטערעסען פון די אויסקלייבער.

נאר זענען די מיטגליעדער פונ'ם צווייטען ציוניסטען קאנגרעס געוועזען ווירקליך אויסגעוועהלט פון אלע ציוניסטען? די פראגע קען

מען נור פרעגען וועגען צווייטען קאנגרעס ווייל — ווי געזאגט — פאר דעם ערשטען קאנגרעס איז די ציוניסטישע בעוועגונג געוועזען גאר שוואך, אלזא קיין פאלקסבעוועגונג און דער „שקל“ איז ניט געוועזען נאך איינגעפיהרט. אויף דעם ערשטען קאנגרעס האט מען אבער בעשלאסען אז יעדער יוד וואס גיבט איין שקל (40 קאפ.) א יאהר האט דאס רעכט צו ווערען אויסגעקליבען און אויסצוקלויבען דעם וואס איהם געפעלט אלס דעלעגירטער אויף דעם קאנגרעס. און וואונדערבאר! — דערזעלבע יוד וואס ענטפערט תמיד איידער מען פרעגט איהם, גיבט יענעם עצות איידער מען ראטה זיך מיט איהם, דערזעלבע יוד גיבט א שקל און אינטערסירט זיך כלל־וכלל ניט ווער עס וועט איהם, זיינע מיינונגען פערטרעטען אויפ'ן קאנגרעס! דאס גרויסע רוב פון די שקל־צאהלערס האט זיין רעכט צו וועהלען א דעלעגירטען נ י ט אויסגעניצט! פארוואס? ניט דערפאר ווייל ער האט זיך איבערהויפט מיט דעם קאנגרעס ניט אינטערעסירט, מיט אונגעדולד האט מען ערווארטעט די רעזולטאטען פונ'ם קאנגרעס; די צייטונגען וואס האבען געבראכט עפיס נייעס פון באזעל האט מען פשוט איינגעשלינגען— אלזא ניט דער אינטערעס האט געפעהלט, נאר די סאציאלע און פאליטישע ערציהונג! קיין וואונדער ניט: שוין אזוי פיעל יאהרען זענען מיר ווייט פון אונזער היים, פון אונזער זעלבסטשטענדיגען פאליטישען לעבען אז מיר האבען אלעס געמיינזאמע לעבען פערגעסען.

אין באזעל זענען אבער דאך געוועזען כמעט 200 דעלעגירטע פון רוסלאנד אליין (מיר רעדען נור פון רוסלאנד ווייל אונז איז נור בעקאנט ווי די „וואהלען“ זענען דארט צוגעגאנגען)—ווער־זשע האט זיי געשיקט?

צו בעשרייבען גאנ'ן אויספיהרליך ווי די וואהלען זענען צוגעגאנגען איז דא ניט דער פלאטץ; מיר ווילען נור איינינע הויפטציגען איבערגעבען.

דאס רוב איז געפאהרען קיין באזעל דער וואס האט א סך געלד! אין שטאדט האט מען אנגעהויבען זאגען אז „פלוני בן פלוני“ וויל פאהרען אויף אייגענע הוצאות און דער קאמיטעט פון דעם פעראיין, אויב אזעלכער האט עקסעסטירט, אדער גאר אזוי איין מענש וועלכער גיבט זיך אפ מיט ציוניסטישע זאכען, האט תיכף אנגעשריעבען א מאנדאט, געלעגט דעם פעראיינס־זיעגעל, אוועקגעשיקט אין „קאנגרעס־ביורא“ און כשר! „פלוני בן פלוני“ איז געווארען למזל א פאלקספערטרעטער! וואס ד'אס איז פאר א נפש, צי איז ער גאר א ציוניסט, צי פערשטעהט ער וואס דער ציוניזמוס פאדערט פון יעדען קאנגרעס־מיטגליעד, צי בעטראכט ער גאר די גאנצע רייזע אלס איינע לוסט־רייזע א. ז. וו.— דאריבער האט זיך קיינער ניט געקומערט! דאס איינציגע צויבער־ווארט אז ער פאהרט אויף אייגענע רייזע־קאסטען איז שוין גענוג געוועזען איהם צום פערטרעטער צו מאכען; א אנדערער גביר האט בעדארפט פאהרען קיין „אויסלאנד“ אין די „בעדער“, נא וואס שאדט עס וועט ער אויך ארייגפאהרען קיין באזעל געבען א קוק... וואס עס טהוט זיך דארט — און ער האט תיכף עטליכע מאנדאטען בעקומען! אנדערע קליינע שטעדטליך, וואס האבען ניט זוכה געוועזען צו האבען אייגענע קראנקע גבירים, האבען איבערגעשיקט זייערע מאנדאטען אנדערע גבירים פון אנדערע שטעדט, ניט קענענדיג זיי אפילו ווער־וואס זיי זענען! איך זאג אנדערע קליינע שטעדטליך, מען זאל מיך נישט פאליש פערשטעהן: ניט די בעוואהנער פון די שטעדטליך נאר איינצעלנע מענשען האבען אלעס געמאכט און קיינעם נישט געפרעגט.

וואס קענען מיר ערווארטען פון אזעלכע מינים „פערטרעטער“? וועמען אייגענטליך האבען זיי פערטרעטען? עס האט זיי קיינער ניט אויסגעקליבען הוי'ן אפשר 3—5 מענשען!

אויסער די גבירים זענען אויך געוועזען אין באזעל „הויכגעבילדעטע“ פערטרעטער פון רוסלאנד ווי אדוואקאטען, דאקטוירים א. ז. וו. נאר מייסטענס פונאט די „הוכגעבילדעטע“ האבען אויך ניט אנגעהויבען ווי־סען פון וואס און וועגען וואס מען רעדט — זיי האבען איינפאך דייטש ניט פארשטאנען! איין ביישפיעל וועל איך נור ברייגגען: אין ק. א גרויסע שטאדט אין פאד. האט דער פעראיין „בני־ציון“ ד. ה. דער קאמיטעט, איינעם א דיפלאמירטען אויסגעקליבען (ד. ה. איינער האט געזאגט אז „מען זאגט“ אז יענער וועט פאהרען און אזוי איז עס געבליבען) וועגן דער געלעהרטער איז צוריקגעקומען פונ'ם קאנגרעס האט מען פון איהם פערלאנגט ער זאל א דאקלאד לעזען איבער'ן קאנגרעס — האט ער צו־געזאגט אויף עטליכע וואכען נאכ'ן קאנגרעס, ווייל ער מוז ערשט בעקומען „די וועלט“ און אנדערע צייטונגען אום צו וויסען די בעשליסע פונ'ם קאנגרעס! דאס איז נור איין ביישפיעל; פיעל, זעהר פיעל רוסישע דעלעגירטע זענען אהיים געפאהרען, ניט וויסענדיג פאר וואס און געגען וואס זיי האבען געשטימט!

אנדערע לעזער וועלען געווים ברוגז זיין וואס איך דערצעהל אזעלכע זאכען, „סודות פונ'ם הדר“, פאר'ן גאנצען פאלק; נאר צו נארען יענעם איז א פערברעכען און צו נארען זיך אליין איז א פארברעכען און א אומגליק! עס איז שוין צייט מיר זאלען אויפהערען צו בעטראכטען דאס פאלק פאר א „קליין קינד“, וועלכען מען דארף געבען תמיד נור צוקער־לעקיך! דאס פאלק מוז און דארף אלעס וויסען און דורך זיין וויסען די פעהלערס וועט עס מיט זיין געזונדטען פערשטאנד געווים דיזעלבע אויסבעסערען.

פאר וואס האבען מיר אזעלכע פערטרעטער געהאט און וועלכע מיטעל זענען דא אויף די ווייטערע קאנגרעסע ווירקליכע פערטרעטער צו האבען?

צוויי הויפט־פעהלער וויל איך איצט אנווייזען, וואס דורך דעם פערבעסערען זיי וועלען מיר גאנ'ן אנדערע קאנגרעסע האבען: ערשטענס אז אין די קאסע פון די ציוניסטישע פעראיינען ניטא ספעציעל־געלד אויף הוצאות פאר א דעלעגירטען, דארום דערפרייען מיר זיך ווען מיר הערען א' א גביר וויל פאהרען אויף אייגענעם חשבון. דעם פעהלער איז אבער ניט שווער אויסצובעסערען: מען מוז נור דאס גאנצע יאהר זאמלען געלד ספעציעל אויף רייזע־קאסטען און אז מיר וועלען האבען גענוג געלד וועלען מיר קענען שיקען וועמען אונז געפעלט, מיר וועלען ניט זיין אבהענגיג פון וועלכע פערזאן ס'איז; מיר וועלען ניט זיין געצווינגען איבערצוגעבען די פאלקס־אינטערעסען אין די הענד פון אזעלכע מענשען וועלכע האבען, מייסטענטיילס, קיין אינטערעס פאר'ן פאלק. נאר, ווי געזאגט, דעם פעהלער איז ניט אזוי שווער אויסצובעסערען; פיעל ערגער איז דאס וואס די שקל־צאהלער אליין זוכען ניט אויסצונוטצען זייער רעכט! און די „פיהרערס“, די פערשידענע „קאמיטעטען“ זיי האבען וועגען דעם, דאס רוב וועניגסטענס, גאר ניט געטהון, נאך מעהר: זיי מיינען אז אזוי דארף טאקי זיין, מע דארף דאס פאלק מבטל זיין! זיי פערגעסען אז זיי זענען פאר'ן פאלק ניט דאס פאלק פאר זיי!

עס איז א חוב־קדוש אויף אלע פיהרער זיך צו זארגען אז אלע שקל־צאהלערס זאלען ווי ווייט מעגליך א טהייל נעהמען אין די וואהלען, דען נור דאמאלס וועלען מיר מיט דער צייט מיט רעכט אונזער ציוניס־טען־קאנגרעס קענען רופען „פאלקס־פערטרעטונג“.

בערן (שווייץ),

יחזקאל ווארטסמאנן, סטוד. פהיל.

הַיינְטִיגֶע קִינְדֶער

(נאך א מעשה פון טביה דעם מילכיגען)

איבערדערצעהלט פון

שלום עליכם.

— אקעגען דעם וואס איהר זאגט היינטיגע קינדער, בנים גדלתי ורוממתי — גאה האב זיי, ווער פארשווארצט, זיי מפקיר פון זייערטוועגען, הארעווע טאג ווי נאכט, וואס איז? מע מיינט טאמער אזוי און אפשר אזוי, איטליכער נאך זיין השגה און נאך זיין פערמעגען; צו בראצקין געוויינטליך וועל איך ניט אנשלאגען, נאר איך זאל מיך שוין איננאנצען אראפלאזען בין איך אויך נישט מחויב, ווארום אליין בין איך אויך נישט קיין אבי־ווער, כ'לעבען, און ארויסקומען קומען מיר ארויס, ווי מיין ווייב זאל לעבען זאגט, אויך נישט פון קיין שניידערס און ניט פון קיין שוסטערס, האב איך גערעכענט, אז איך וועל מיט מיינע טעכטער געווים אויסשפילען, פאר וואס? ערשטענס האט מיך גאט געבענשט מיט שיינע

טעכטער, און א שיין פנים, זאגט איהר דאך אליין, איז א האלבער נדן, והשנית, בין איך דאך עפיס היינט, מיט גאטס הילף, נישט דער טביה וואס א מאל, קאן איך דאך שוין גרייכען צום שענסטען שדוך אפילו אין יעהופּעץ, הא, ווי זאגט איהר? איז דאך אבער פאראן א גאט אויף דער וועלט, איין אל רחום וחנון, וואס בעווייזט זיינע גרויסע ווינדער און מאכט מיט מיר זומער און ווינטער, ארויף און אראפ, מאכט ער צו מיר: „טביה' רעד זיך נישט איין קיין נארישקייטען און לאז זיך די וועלט פיהרען ווי זי פיהרט זיך!“... הערט וואס עס קען זיך פארלויפען אויף דער גרויסער וועלט, און ביי וועמען טרעפען זיך אלע גליקען? ביי טביה שלים־מזל

בקיצור, צו וואס זאל איך אייך מאריך זיין, איהר געדענקט דאך מהסתם, וואס מיך האט געטראפען, נים דיינס געדאכט, די מעשה מיט'ן קרוב מיינעם, מנחם־מענדיל ימח שמו וזכרו, ווי שיין מיר האבען זיך אויסגעהאנדעלט אין יעהופּעץ, מיט די „האלבע־פריאלען“ און מיט די „פּאטאווילעווער אקציעס“, אזא יאהר אויף מיינע שונאים! איך האב דאס דענסטמאל איינגעלייגט די וועלט, וועה איז מיר! געמיינט ס'איז איין עק, אויס טביה און אויס מיליכיגס! „נאר איינער! — זאגט צו מיר איינמאל ד אלטע מיינע, גענוג צו זיין פארזארגט, דו וועסט דערמיט גאר ניט מאכען; דו וועסט זיך נאר אפּעסען דאס הארץ און גענוג; עלעהיי גזלנים זענע אויף אונז אנגעפאלען און צוגענומען... דו געה זיך בעסער דורך, זאגט זי, קיין אנאטעווקע צו לייזער־וואלף דעם קצב, ער באדארף דיך, זאגט ער, נייטיג האבען“ — וואס איז דארטען? וואס באדארף ער מיך אזוי נייטיג? אויב ער מיינט, זאג איך, די מאורע בהמה אונזערע, מעג ער נעמען א שטעקען און ארויסשלאגען זיך פונ'ם קאפ. — „וואס איז אזוינס? מאכט זי צו מיר, די מילך, וואס מע האט זיך אן פון איהר, מיט'ן קע און פוטער?“ — נישט צו־ליעב דעם, זאג איך, נאר גלאט אזוי, ערשטענס איז פשוט איין עבירה אוועקגעבען אזעלכס אויף דער שחיטה, א צער־בעלי־חיים; ביי אונז שטעהט געשריבען אין דער הייליגער תורה... — „אבער גענוג דיר שוין, טביה! די גאנצע וועלט, זאגט זי, ווייסט אז דו ביזט א יוד פון תורה; פאלג מיך א ווייב, געה זיך דורך צו לייזער־וואלפען; אלע דאנערשטאג, זאגט זי, ווען אונזער צייטעל קומט אין יאטקע אריין נאך פלייש, לאזט ער זי נישט לעבען: זאלסט זאגען, זאגט ער דעם טאטען ער זאל קומען צוגעהן, איך באדארף איהם נייטיג האבען“...

בקיצור, מע באדארף פאלגען אמאל, ווי זאגט איהר, א ווייב אויך, בין איך מיך מיישב און לאז מיך איינרעדען און קום צו געהן צו לייזער־וואלפען קיין אנאטעווקע, א ווערסט דריי פון אונז, און טרעף איהם נישט מסתמא אין דער היים. — וואו איז ער ערגיץ? טהו איך א פרעג א קארנאסע יודינע, וואס דרעהט זיך ארום אין שטוב. — „אין פּראיעקט, מאכט די קארנאסע, מע קוילעט איין אקס פון גאניץ פריה אן, ער באדארף באלד אנקומען“... איך דרעה מיך ארום איינער אליין אין שטוב און הויב אן צו באטראכטען לייזער־וואלפס בעל־הבית'שקייט, קיין עין־הרע א גוטס אויף אלע מיינע ליעבע: א שאפע מיט קופער, מע וועט זי נישט אויסקויפען מיט קיין ק"ן קערבליך; א סאמאוואר און נאך א סאמאוואר, און א טאץ א מעשענע און נאך איינע א ווארשעווער, און לייכטער א פאר זילבערנע, און כוסות מיט כוסה'ליך געגילטע און א חנוכה־לעמפּיל א געגאסענס און נאך זאכען שמאכטעליאקעס אהן איין עק: רבונו־של־עולם! טראכט איך מיר, ווי דערלעב איך אזא גוטס ביי מיינע קינדער זאלען געזונד זיין!... אזא בר־מזל ווי דער קצב איז! גענוג וואס ער איז אזוי רייך, בעדארף ער האבען זיין אייגענס אינגאנצען צוויי קינדער שוין אויסגעגעבענע און נאך בלייבען איין אלמן אויך דערצו!... און עס פליהט מיר דורך א מחשבה אין קאפ, ווי א בליץ: „אפשר א שדוך? הא? פאר ביידען נישט קרום, כ'לעבען... און טאקי באלד טהוט מיר א זעץ צוריק א געדאנק: ביזט שוין ווידער דא מיט דיינע הלומות? פע, טביה, ס'איז דיר דער אנדערער מנחם־מענדיל מיט די האלבע־פריאלען?“...

בקיצור, גאט האט געהאלפען, עס עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין לייזער־וואלף אין כעס, מלא רציחה אויפ'ן שוחט, ער האט איהם גאר אומגליקליך געמאכט, פארשניטען איין אקס, א דעמב די גרויס, פארהאפּט זאל ער ווערען, איבער א קליינגקייט איהם טרפה געמאכט, געפונען א סירכה'לע אויף דער לונג, ווי א שפּילקע־קעפּיל די גרויס, איינגעזונקען זאל ער ווערען! — „גאט העלף, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וואס איז די מעשה וואס מע קאן אייך גאר נישט דעררופען זיך? וואס מאכט א יוד? — וואס זאלען מיר מאכען, זאג איך; מע מאכט און מע מאכט און מע מאכט און מע האלט, זאג איך, נאך אלין פון פארינט, ווי אין פסוק שטעהט: לא מעוקצך ולא מדובשך, נישט קיין געלד, נישט קיין געזונד, נישט קיין לייב און לעבען. — „איהר זינדיגט, רב טביה, מאכט ער צו מיר, ווערדליג אייך איז געוועזען אמאל, ניט היינט געדאכט, זענט איהר דאך איצט קיין עין־הרע א גביר“. — וואס מיר פעהלט; זאג איך, צו דעם, וואס איהר מיינט, מעגען מיר דאס ביידע פארמאגען... נאר גאר־נישט, דאנקען גאט דערפאר, ס'איז פאראן, זאג איך, א גמרא: „אספּקורדא דמסקנתא דקרנוסא דפרסמכתא“ און אין הארצען טראכט איך מיר: זאלסט אזוי זיין מיט דער נאז, קצבניאק, ווי ס'איז גאר פאראן אזא גמרא אויף דער וועלט... „איהר זענט, מאכט ער צו מיר, תמיד דא מיט דער גמרא; גוט איז אייך, רב טביה, אז איהר קאנט אין די קליינע אותיות; נאר צו וואס נוצט אונז, זאגט ער, חכמות, לומדרייען, לאמיר בעסער שמיסען מכּה אונזער געשעפט; זיצט, רב טביה“, מאכט ער צו מיר און טהוט א געשריי: „לאז זיין טיי!“ און עס וואקסט אויס ווי פון אונטער דער ערד די קארנאסע יודינע, חאפּט דעם סאמאוואר ווי דער רוח דעם מלמד און אוועק אין קיך אריין. — „אצינד, מאכט ער צו מיר, אז מיר זענען דא אליין, אינטער פיער אויגען, קאנען מיר שמיסען עסק. די מעשה, זאגט ער, דערפון איז אזוי: איך האב שוין מיט אייך, רב טביה, לאנג געוואלט רעדען, איך האב צו אייך באפוילען דורך אייער טאכטער, וויפיעל מאל געבעטען איהר זאלט זיך מטריח זיין; פארשטעהט איהר מיך, איך האב געווארפען איין אויג“... — איך ווייס, זאג איך, אז איהר האט געווארפען איין אויג, נאר ס'איז אומזיסט, זאג איך, אייער טרחה, עס וועט נישט געהן, רב לייזער־וואלף, עס וועט נישט געהן. — „פאר וואס עפּיס?“ מאכט ער צו מיר און קוקט אויף מיר ווי דערשראקען. — פאר שבת, זאג איך; איך קאן באשטעהן עס זאל נאך געדויערען אביסעל, דער טייך ברענט ניט. — „למאי, זאגט ער, זאלט איהר ווארטען, אז איהר קאנט אויספיהרען באלד?“ — דאס זאג איך, איז איינמאל אוועק, און והשנית, זאג איך, איז גלאט א רחמנות, א צער־בעלי־חיים. — „קוק איהם אן, ווי ער מאכט אנישטעלען, זאגט לייזער־וואלף מיט א געלעכטעריל, עמיצער זאל זיין דערביי, וואלט ער געמעגט שווערען, אז זי איז ביי אייך איינ־אוך־איינציגע; מיר דאכט, איהר האט זיי אהן עין־הרע גענוג, רב טביה!... — לאזען זיי זיך שוין האלטען, זאג איך, ווער ס'איז מיר מקנא, דער לאז אליין נישט האבען... — „מקנא? ווער, זאגט ער, רעדט פון מקנא? אדרבה, זאגט ער, ווייל זיי זענען ביי אייך אהן עין־הרע געראטענע, דערפאר וויל איך טאקי, איהר פארשטעהט צי ניין? פארגעסט נאר נישט, רב טביה, די טובה, וואס אייך קאן דורך דעם ארויסקומען!“ — אוודאי, אוודאי, זאג איך, פון אייערע טובות, רב לייזער־וואלף, קען טאקי הארט ווערען דער קאפּ, ווינטער א שטיקעל אייז, דאס ווייסען מיר שוין לאנג, זאג איך, נאך פון אמאל... — „ע! מאכט ער צו מיר זיס־צוקערדיג, וואס גלייכט איהר, רב טביה, פון אמאל ביז היינט? א מ א ל איז געוועזען עפּיס אנדעריש און ה י י נ ט איז ווידער אנדעריש; עפּיס ווערען מיר דאך שטיקליך מחותנים, הא?“ — וואס פאר א מחותני'שאפט? זאג איך. — „געוויינטליך זאגט ער, מחותנים!“ — וואס מיינט איהר, זאג איך צו איהם, רב לייזער־וואלף, פון וואס רעדען מיר? — „אדרבה, זאגט ער, זאגט שוין איהר, רב טביה, פון וואס רעדען מיר?“ — וואס הייסט, זאג איך, מיר רעדען דאך פון דער מאורע בהמה מיינע, וואס איהר ווילט ביי מיר קויפען! — „האַ־האַ־האַ! מאכט ער און ווערד צעגאסען פאר געלעכטער; ס'איז נישקשה פון א בהמה און נאך א מאורע דערצו, האַ־האַ־האַ!“ — וואס־זשע דען האט א י ה ר געמיינט, רב לייזער־וואלף? אדרבה, זאגט, וועל איך אויך לאכען. — „פון אייער טאכטער, מאכט ער צו מיר, פון אייער צייטלען רעדען מיר דאך די גאנצע צייט! איהר ווייסט דאך, רב טביה, אז איך בין, ניט פאר אייך געדאכט, געבליבען איין אלמן, האב איך מיך מיישב געוועזען, וואס באדארף איך זוכען אין דער פרעמד דאס גליק, נאך האבען צו טהון מיט שדכנים, רוחות און שדים, א מעהר אט

זענען מיר דא ביידע אויפ׳ן ארט, איך קען אייך, איהר קענט מיך, דאס קרן אליין איז מיר אויך געפעלען, איך זעה זי אלע דאנערשטאג ביי מיר אין יאטקע, אפאר מאל א ריעד געטהון מיט איהר, ווייזט אויס, ניש־קשה, א שטילע, און איך אליין בין קיין עין־הרע, ווי איהר זעהט, א שטיקעל בעל־הבית, ס'איז דא א שטוב איין אייגענע, און קלייטליך א פאר, און בעל־הביתישקייט ווי איהר זעהט, נישט צו פארזינדיגען, און אביסעל פעל אויפ׳ן בוידעם אויך, און אביסעל געלד אין קאסטען אויך; וואס באדארפען מיר, רב טביה, די ציגיינערשע שטיק, בריה׳ן זיך, חכמה׳ן זיך? אמעהר נעמט מען און מע שלאגט צו א האנט, איינס צוויי דריי, איהר פארשטעהט צי ניין?״...

בקיצור, אז ער האט מיר אויסגערעדט אט אדאס א, בין איך געבליבען זיצען אהן לישון, ווי איינער בשעת מע קומט און מע זאגט איהם אן פלוצים עפיס א בשורה. לכתחילה איז מיר אפילו דורכגעפלויגען א מחשבה: לייזער־וואלף... צייטעל... ער האט שוין אזוינע קינדער ווי זי... נאר באלד האב איך זיך אליין אפגעשלאגען: סטייטש, אזא גליק! אזא גליק! עס וועט דאך איהר זיין גוט ווי די גאנצע וועלט! אי טאמער איז ער נישט אזא צעווארפענער פארשוין? איז דאס היינטיגע יאהרען פארקעהרט די גרעסטע מעלה, ווי זאגט מען, אדם קרוב לעצמו — אז מען איז גוט פאר יענעם איז מען שלעכט פאר זיך. איין חסרון נור, וואס ער איז אביסעל צו פראסטליך... נו, מילא, קען דען איטליכער זיין א יודע־ספר? קארג פאראן נגידים, פיינע מענשען אין אנאטעווקע, אין מאזפעווקע און אפילו אין יעהופעץ, וואס ווייסען נישט קיין צלם פאר קיין אלף; פון דעסטוועגען אז ס'איז באשערט, לאס איך האבען אזא יאהר, וואס פאר א כבוד זיי האבען אין דער וועלט, ווי אין פרק שטעהט: אם אין קמח אין תורה, דאס הייסט די תורה ליגט אין קאסטען און הכמה—אין קעשענע... — ״נו, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וואס שווייגט איהר?״ — וואס זאל איך שרייען, זאג איך צו איהם כלומר׳שט ווי איך קוויינקעל מיך; דאס איז, רב לייזער־וואלף, פארשטעהט איהר מיך, אזא איין ענין, וואס מע באדארף איהם גוט באקלעהרען ארום און ארום; ס'איז עפיס נישט קיין קאטאוועסיל, זאג איך, דאס ערשטע קינד ביי מיר! — ״אדרבה, מאכט ער, ווייל ס'איז דאס ערשטע קינד ביי אייך, איהר וועט שוין, זאגט ער, נאכדעם אם־ירצה־השם קאנען חתונה מאכען די אנדערע טאכטער אויך, און שפעטער, מיט דער צייט, די דריטע, איהר פארשטעהט צי ניין?״ — אמן גם אתם, זאג איך, חתונה מאכען איז קיין קונ׳ץ ניט, דער אויבערשטער זאל נאר צו שיקען, זאג איך, איטליכען באזונדער זיין זיווג... — ״ניין, מאכט ער, נישט דאס מיין איך, רב טביה, איך מיין עפיס אנדערש גאר, ווארום קיין נדן ברוך־השם פאר אייער צייטלען באדארפט איהר שוין ניט און אויסקליידען זי צו דער חתונה, אלין וואס א מיידיל באדארף — דאס נעהם איך אויף זיך, און אייך, זאגט ער, וועט מסתמא דערפון אויך עפיס אריינפאלען אין ביטעל אריין...״ — פע, זאג איך צו איהם, איהר רעדט דאך עפיס גאר, איהר זאלט מיר מוהל זיין, טאקי ווי אין יאטקע! וואס הייסט אין ביטעל אריין? פע! מיין צייטעל איז חלילה נישט אזעלכע איך זאל זי פארקויפען פאר געלד, פע־פע! — ״אז פע איז פע, מאכט ער צו מיר, איך האב געמיינט אדרבה ואדרבה; נאר אז איהר זאגט פע, לאז זיין פע! אז אייך איז ליעב איז מיר ניחא; דער עיקר, זאגט ער, עס זאל זיין וואס גיכער, איך מיין טאקי באלד, ווי זאגט ער, א בעל־הבית׳טע אין שטוב אריין, איהר פארשטעהט צי ניין?...״ — מהיכי־תיתי, זאג איך, אין מיר איז קיין מניעה, מע באדארף דאס איבעררעדען מיט מיין פלונית׳טע, זאג איך, אין אזעלכע זאכען האט זי די דעה, נישט קיין קלייניגקייט, ווי ריש״י מאכט: רחל מבכה על בניה — א מאמע איז א פאקרישקע; היינט זי אליין, זאג איך, צייטעל מיין איך, באדארף מען אויך א פרעג טהון, ווי זאגט מען דאס: אלע מחותנים האט מען מיט־גענומען אויף דער חתונה און דעם חתן האט מען געלאזט אין דער היים... — ״בלאטע, זאגט ער, פרעגען באדארף מען נאר? דערצעהלען, רב טביה, קומען א היים און דערצעהלען אזוי און אזוי, און שטעלען א חופה, א ווארט און צוויי און א מאהריטיש!״ — זאגט דאס נישט, זאג איך, זאגט דאס נישט, רב לייזער־וואלף, א מיידיל, איז נישט קיין אלמנה הלילה. — ״געוויינטליך, זאגט ער, א מיידיל איז א מיידיל, ניט קיין אלמנה, אט דערפאר טאקי באדארף מען, זאגט ער, באצייטענס דערפון רעדען, מחמת הלבשה, פארשטעהט איהר, דאס־יענ׳ץ־לאקש־בוידעם־ציבעלע, און דערוויילע, זאגט ער, לאמיר, רב טביה, נעהמען צו קאפליך להיים, הא, צי ניין?...״ — מהיכי־תיתי, זאג איך, פאר וואס ניט? וואס געהר זיך אן שלום צו מחלוקת, ווי זאגט ער: אדם איז א מענש און בראנפען איז בראנפען, ס'איז פאראן, זאג איך, ביי אונז א גמרא... און האק איהם אריין א גמרא, איינע און די אנדערע, א נעכטיגען טאג, פון שיר־השירים און פון חד־גדיא...

בקיצור, מיר האבען איינגענומען דעם ביטערען טראפען כּכתוב — ווי גאט האט געבאטען! די קארנאסע האט דערוויילע געבראכט צוטראגען דעם סאמאוואר און מיר האבען געמאכט צי גלעזליך פונש, פארבראכט גאר פריינדליך, געווינשעוועט, געשמיסט, געפלאפעלט אלין פונ׳ם שדוך, פון דעם און פון יענעם, און ווידער אמאל פונ׳ם שדוך. — איהר ווייסט דען, רב לייזער־וואלף, זאג איך, וואס פאר א בארליאנט דאס איז? — ״איך ווייס, זאגט ער, גלויבט מיר, אז איך ווייס; איך זאל ניט וויסען, זאגט ער, וואלט איך גאר ניט גערעדט!״ און מיר רעדען אזוי ביידע אינאיינעם. איך שריי: א בארליאנט, א דימענט! איהר זאלט נאר וויסען ווי אזוי זי צו שאנעווען, נישט ארויסבאווייזען דעם קצב... און ער: — ״האט קיין מורא ניט, רב טביה; וואס זי וועט עסען ביי מיר אין דער וואכען האט זי ביי אייך נישט געגעסען אום יום־טוב״... — עט, זאג איך, עסען איז אויך איין עסק? דער נגיד, זאג איך, עסט נישט קיין רענדליך, דער ארימאן עסט נישט קיין שטיינער; איהר ריינקייט, זאג איך, מיט איהר בריה׳שאפט, איהר חלה־באקען, איהרע פיש, רב לייזער־וואלף, איהרע פיש! מע באדארף, זאג איך, האבען א זכיה... און ער ווידער: — ״רב טביה, איהר זענט, איהר זאלט מיר מוהל זיין, שוין אויסגעוועבט, רב טביה, איהר קענט נישט קיין מענשען, רב טביה, איהר קענט מיך נישט!״... און איך ווידער: אויף איין וואג געלד און אויף דער אנדערער צייטלען; הערט איהר, רב לייזער־וואלף, איהר זאלט אפילו פארמאגען אייערע, זאג איך, ריי״ש אלפים, זענט איהר אויך נישט ווערט איהר פיאטע!... און ער ווידער: — ״גלויבט־זשע מיר, רב טביה, איהר זענט א גרויסער נאר, האטש איהר זענט עלטער פון מיר...״

(פארטזעטצונג קומט).

קיין באזעל.

צווייטעס קאפיטעל.

וויען.

III.

דאס אויסערע־בילד הערצל׳ס איז, דאכט זיך, גענוג בעקאנט, עס איז פערשפרייט אין אלע יודישע שטעדט און שטעדטליך, און דאריבער איז איבריג וועגען דעם א סך צו רעדען. יעדען איז בעקאנט זיין שען הויך געשטאלט, זיינע גרויסע, טיעפע, שווארצע אויגען, זיין גאנצע שענע אויסגעזיכט. דאס איז דער אלטער, עדלער, אמת׳ער יודישער טיפ, וואס איז, דורך א וואונדער, פערבליבען פון גאר אמאליגע צייטען. נאר איצט איז ער אבגעשוואכט, פערווייכט, פערצערטעלט דורך די היינטיגע פאלשע ערציהונג, דורך דאס גאנצע היינטיגע פערפאלשטע לעבען. קינסטליך ערציהען קען מען נאך שענע בלומען, אבער מעכטיגע ביימער, ארזי־הלבנון, וואקסען ווילד, אליין, צווישען פעלזען און הויכע מעכטיגע בערג. פון דעסטוועגען זעהט מען נאך ארויס מאכט אין הערצל׳ס געשטאלט.

איין גרויסער דייטשער פילאזאף, שאפענהויער, האט געזאגט, אז שיינקייט איז איין עמפפעהלונגס־בריעף (א רעקאמענדאציע), וואס די נאטור גיבט איניגע מענשען אין לעבען. און דאס ווייסט געוויס יעדער, אז אין היינטיגע צייטען בעזונדער איז מיט רעקאמענדאציעס א סך גרינגער דורכצוקומען.

אין הערצל׳ס פנים איז שווער צו דערקענען זיין גאנצען הארַאקטער, ווי ביי פיעל אנדערע מענשען, בעזונדערס, אז מע זעהט איהם אין א געוועהנליכער, רוהיגער צייט, ביי זיך אין קאבינעט. דענסטמאל קומט

ער פאר ווי א געוועהנליכער, זעהר עלעגאנטער מאן, מיט פיינע עכט אריסטאקראטישע מאניערען, וואס זענען אין איהם גאנ׳ן נאטירליך, ניט געמאכט, ווי ביים גרעסטען טהייל יודען פון זיין קלאס מענשען. זיין געזיכט בלייבט רוהיג, זאגאר עטוואס קאלט, זיין א־ט רעדען איז אויך רוהיג, געלאסען. אבער פון די אויסערע סמנים קען מען זיך ניט מאכען קיין מיינונג איבער איהם. ער איז א גרויסער מייסטער צו בעהאלטען און פארדעקען דאס, וואס געהט פאר ביי איהם אינוועניג, און אין דער הינזיכט איז ער כמעט א גבור. ביי איהם אין הארצען קען עס קאכען און זידען, אלע אברים זאלען אין איהם ציטערען, און פון אויסענוועניג בלייבט ער רוהיג, איין פונטעלע ריהרט זיך ניט אויף זיין פנים. עס איז אונמעגליך צו בעשרייבען וואס איז פארגעקומען אין זאל אויף דעם ערשטען קאנגרעס, אז הערצל איז ערשינען אויף דער בימע. עס האט זיך געדאכט, אז דאס גאנצע הויז ציטערט פון דעם פליעסקען מיט די הענד, פון דעם שרייען: „האך!" „הידד!" מע האט געטופעט מיט די פוס׳ מיט די שטוהלען, מע איז ארויפגעשפרונגען אויף די בענק, געפאכט מיט נאזטיכליך, מיט די קאפעלישען. און ער איז געשטאנען רוהיג, ווי דער גרעקישער גאט נעפטון אין מיטען אקעאן, אז יענער היילט און רוישט און די חוואלים העבען זיך אויף ווי בערג. און אז אלעס האט זיך צו ענדע בערוהיגט, האט ער אנגעהויבען זיין רעדע רוהיג, געלאסען, ווי א מלך, וואס לייענט פאר דעם פאלק זיין דעקרעט. דאס איז איינע פון זיינע שענסטע מעלות, דאס ווייזט, אז ער האט אין זיך א סך איניגע קראפט און קען איבער זיך געוועלטיגען.

הערצל געהער געוויס צו די מענשען, וואס אויף זיי זאגט מען אז זיי זענען חאראקטערס, אזעלכע גיבט עס אין אונזער צייט זעהר ווייניג. מע קען אויף איהם ניט זאגען, אז ער איז א טיעפע נאטור, מיט א טיעפען גרויסען מוח, ער איז ניט קיין מענש פון טיעפע געדאנקען, פון טיעף פארקלערען זיך, איבעראל איז ער ניט קיין דענקער. אין א סך זאכען איז ער זעהר אבערפלעכליך. צי האט ער טיעפע געפיהלען, דאס איז שווער צו וויסען וועגען דעם, וואס איך האב שוין פריהער געזאגט. איך פלעג אפט וועגען דעם קלערען, קוקענדיג אויף איהם, און מיר פארלעגען די שאלה און ביז איצט, קען איך ניט זאגען אויף געוויס, ניט יא, ניט ניין, פיהלען, פיהלט ער געוויס, ווען ניט וואלט ער ניט געווען דאס, וואס ער איז. די וויכטיגע שאלה איז נור: „ווי טיעף ער פיהלט". עס איז קיין שום ספק ניט, אז ער איז א גרויסער אידעאליסט. דער אידעאל פון א זעלבסטשטענדיג לאנד פאר דעם יודישען פאלק האט זיך ביי איהם גאנ׳ן זעלבסטשטענדיג אויסגעארבעט, ער האט איהם ניט ארויסגעלעזען פון פרעמדע ביכער אדער פון פרעמדע ארטיקלען, נאר פון זיין אייגענעם קאפ, אדער פון זיין אייגען הארץ. מע קען אויך ניט זאגען אז עס האט אויף איהם עמיצער געווירקט אין דעם ענין. הערצל איז ניט פון די מענשען, וואס אויף איהם ווירקט מען אין וויכטיגע זאכען. דאס דאכט זיך נור אמאל אויס: ער הערט אויס יעדען, און הערט ניט קיינעם. מיר ווייסען, פערקעהרט, אז ער האט צוגעצויגען צו דער זאך אנדערע, א שטערנער מאקס נארדוי, פון וועלכען מיר וועלען שפעטער שמיעסען. יא, דאס האט מען ניט צו רעדען, ער איז א אידעאליסט, וואס איז פעהיג זיך אבצוגעבען צו א הויכען עדלען געדאנק מיט׳ן גאנצען הארצען. דאס האט ער שוין דערוויעזען. נאר זיינע אידעאלען האבען א פראקטישען האראקטער מיט מעהר גשמיות. דעריבער איז ער אזוי פעסט איבערגעגעבען נור דעם פאליטישען ציוניזמוס, עס הייסט דעם געדאנק פון א זעלבסטשטענדיג יודיש לאנד און אינטערעסירט זיך ווייניג מיט דער אנדערער זייט פון דעם ציוניזמוס. די אלטע יודישע אידעאלען, די אינערסטע, די הערצליכסטע, וואס ביי א טהייל פון אונז זענען זיי אין גאנצען, וואס נור צוליעב זיי ווילען מיר זיין בעלי־בתים איז אונזער אייגען לאנד, זענען איהם כמעט פרעמד, זיי פיהלט ער ניט און ניט נור ווייל ער איז ערצויגען זעהר וויט פון די דאזיגע יודישע אידעאלען, נאר ווייל איבעראל אזעלכע ענינים פון ריין רוחניות אינטערעסירען איהם ווייניגער. דעם טעם אין ווארט ציון און ירושלים, וואס פיהלען אונזערע אידעאליסטען, פיהלט ער געוויס ניט. פאר אונזערע אידעאליסטען, וואס זענען איבערגעגעבען דעם זעלבען געדאנק, איז דאס א הויכע הימלישע גייסטיגע וועלט, וואו עס דאנערען און בליצען פייערדיגע רעד, וואס פליהען ארויס ווי פונקען פון דער פלאמענדיגער ברוסט פון די נביאים; מיר זעהן דארט דעם הר־הבית אינגאנצען פערגאסען מיט געטליכע לעכטינקייט, דאס בית־המקדש, וואס פונקעלט מיט קדושה, די שכינה, וואס שוועבט איבער די בערג פון יהודה וישראל צושפרייט איהרע פליגעל און בעדעקט דאס גאנצע לאנד, בעשירמט איהר פאלק. מיר שטעלען זיך פאר א לאנד, וואו „צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה": צדיקים זיצען מיט די קרוינען אויף די קעפ און קוויקען זיך פון דער לעכטינקייט פון דער שכינה. קורץ גערעדט, דאס גאנצע שטרעבען פון די דאזיגע אידעאליסטען איז נור: „כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים: ווייל פון ציון וועט ארויסגעהן די תורה און גאטס ווארט פון ירושלים, דאס הייסט, מיר וועלען דארט שאפען א הויכע, א גייסטיגע וועלט, דארט וועלען ווידער א עם־קדושים, נאך דעם אלטען אידעאל אונזערן פון די נביאים. פאר הערצל׳ען זענען ציון, ירושלים א לאנד, וואו יודען וועלען קענען וואהנען פריי און זעלבסטשטענדיג, ניט זיין אבהייניגיג פון קיינעם, ווי גריכענלאנד פאר די גרעקען, בולגאריע פאר די בולגארען. וואס פאר א פנים וועט דערנאך האבען דאס אינערע גייסטיגע לעבען, צי וועט עס זיין א אמת יודיש לעבען, א פארטזעטצונג פון די צייטען פון די נביאים און די תנאים, צו וועלען זיי אהין איבערטראגען דאס גאנצע אירופעאישע לעבען, מיט די אריישע אידעאלען און מנהגים, אפשר נאך מיט דעם ווינער פראטער, — דאס, שיינט מיר, קומערט איהם ווייניג. עס קען זעהר זיין, אז פאר איהם וואלט ניט זעהר שווער געוועזען איבערטראגען ציון אין איין אנדער ארט, אין דעם פאל ווען א יודישער שטאט וואלט געוועזען גאנ׳ן אונמעגליך אין ארץ־ישראל. נאר ווען הערצל שטעלט זיך פאר א יודיש לאנד גלייך, ווי יעדער אירופעאיש לאנד, מיט דער זעלבער איינארדנונג, זעלבע מנהגים, ערציהונג וכדומה, איז נור דערפאר, ווייל איין אנדער פארשטעלונג קען ער ניט האבען. דערפאר קען מען אויף געוויס זאגען אז ער איז גאר ניט קיין פאנאטיקער פון „אירופעאישער קולטור", פיעל ווייניגער, ווי א סך פון אונזער פריהריגע בית־המדרש׳ניקעס און ישיבה־בחורים, וואס ווערען בטל אפילו פאר א אירופעאיש מלבוש, וואס ביי זיי איז דאס ווארט אירופא אליין שוין א מין אבגאט, פאר וועלכען זיי קניען און ביקען זיך. שטעלט אייך פאר, מיר זענען געקומען צו אונזער ציעל און עס געהט די פראגע ווי אזוי איינצוריכטען די ערציהונג, די שולען, די עניני־הדת, מיט איין ווארט דאס, וואס מע רופט אן דאס גייסטיגע און דאס רעליגיעזע לעבען. דענסטמאל, בין איך זיכער, וועלען זיך געפונען פיעל פון אונזערע ברענענדיגע משכילים, וואס וועלען פייערען, מע זאל ניט אריינפיהרען „דעם אלטען פאנאטיזמוס", וועלען שרייען געגען רבנים און נאך א סך זאכען, און צווישען די דאזיגע וועט זיין דער גרעסטער טהייל „מזרחיים" *). הערצל וועט אדער שטעהן אין א זייט אדער, אז עס וועט ניט זיין מעגליך, וועט ער זיין גענייגט צו דער יודישער זייט, דאס הייסט, צו די וואס וועלען וועלען, אז די גאנצע גייסטיגע איינריכטונג זאל זיין אין יודישען גייסט. קיין געגנער וועט ער געוויס ניט זיין. ווארום דאס מוזען מיר מודה זיין, אז־אפט געפונען מיר א סך מעהר שנאה צום יודישקייט ביי אזעלכע, וואס זענען אויסגעוואקסען אין בית־המדרש, ווי ביי אזעלכע, וואס דאס יודישע לעבען איז זיי גאנ׳ן פרעמד.

דעם פאליטישען פלאן זיינעם איז הערצל איבערגעגעבען מיט לייב און זעלע, ארבעט אין איהם שטענדיג, קלערט פון איהם שטענדיג, און אין דער הינזיכט איז ער גאנ׳ן אליין; ביי די איבריגע איז דאס א בייזאך, דעריבער איז נאטירליך, וואס ער וויל זיין דער איינציגער פיהרער אין דער זאך און קען ניט ארבייטען אין איינעם מיט אזעלכע, וואס ווילען זיין גלייך מיט איהם, האבען די אייגענע דעה. אזוי ווי איך האב שוין געזאגט פריהער, איז ער פון די האראקטערען, וואס טראגען ניט איבער מע זאל זיי פיהרען, מע זאל אויף זיי ווירקען. ער האט ליעב

---

*) דער געוויסער העברעישער שריפטשטעלער אחד-העם טהיילט די ציוניסטען און מערביים, וואס זוכען נור א פאליטישען אידעאל, און מזרחיים, וואס זוכען מעהר מאראלישע און גייסטיגע אידעאלען אין ציון.

געהן מיט זיין וועג און אנדערע זאלען איהם נאכגעהן. ער איז גרייט צו ארבייטען מיט אנדערע, נאר ער זאל אלעס פיהרען, אלעס איינריכטען און אנדערע זאלען טהוען אזוי ווי ער וויל, ווי ער האט איינגעריכט, געהן מיט דעם וועג, וואס ער האט אנגעוויזען, קיין אנדערען הערצל נעבען זיך וועט ער ניט איבערטראגען. ער וועט ניט דרוקען קיין מאל די וואס ארבייטען אונטער זיין בעפעהל, אונטער זיין ארדנונג; פערקעהרט, ער איז זעהר א העפליכער און א ליעבליכער מענש, אבער גאנץ זעלבסטשטענדיגע מענשען, וואס בייגען ניט זייער נאטור, וואלט געוועזען זעהר שווער נעבען איהם. ער האט אין זיך א נאטור פון א הערשער. ער איז א דעספאטישער האראקטער, וואס בייגט אלעס אונטער זיך, הערשט איבער אלעס. נאר אין דעם הערשען זוכט ער ניט קיין נוטץ פאר זיך אליין, נאר פאר דער זאך. איהם שיינט, אז נור ער קען פיהרען די זאך. נאר אזוי ווי עס געהט כמעט תמיד פאר מיט די מענשען, וואס ווילען נור אליין הערשען און ווירקען, ווערען זיי אפט אליין בעהערשט און דוקא פון קליינע מענשען, נאר זיי פיהלען עס ניט. עס שיינט זיי, אז זיי טהון אלעס אליין, בעפעהלען אלעמען. און דאס איז געפעהרליכער ווי דאס זעלבסט־הערשען, ווייל דא ווירקען שוין קליינע מענשעליך, וואס זוכען זעהר אפט עטוואס פאר זיך.

קיין שום אייגענעם אינטערעס האט הערצל אין דער זאך געוויס ניט, פארקערט, צו זיינע אייגענע אינטערעסען קען איהם זיין ארבייט פאר'ן ציוניזמוס שאדען, מיר ווייסען אויך וויפיעל רדיפות ער האט איבערגעטראגען פאר דעם ערשטען קאנגרעס, וויפיעל נידריגסטע זאכען מע האט אויף איהם אויסגעקלערט, וויפיעל מע האט פון איהם חוזק געמאכט אין א סך צייטונגען, פערשטעהט זיך, אין יודישע. ער האט געדארפט האבען פיעל מוטה, מוטה פון א אמת'ען גבור, ארויסצוטרעטען מיט זיין פלאן, מיט זיין טהון, האבענדיג ארום זיך א נידריג געזינדעל פון פערקנעכטעטע אירופעאישע יודען מיט זייערע פאסטוכער, די טהייערע מיני דייטשע "רבנים", וואס האבען אויפגעהויבען קולות, שרעקליך דערשראקען, וואס יודען שרייען הויך אין אלע גאסען, אז זיי זענען יודען און די גוים וועלען דאס חלילה דערהערען. זיי זענען געוועזען זיכער, אז נאך זייער ארבייט פון מענדעלזאהנ'ס צייט ביז איצט, נאך זייערע אלע רעפארמען, פרעדיגען און שרייבען האבען זיי שוין געטויט דאס יודישקייט, און פלוצלינג דערהערען זיי א געשריי: "יעקב אבינו לא מת", פערשטעהט זיך אז זיי זענען אליין שיער ניט געשטארבען פון שרעק. א גאנצע מחנה פון געדינגענע קנעכט זענען ארויס אקעגען דער יודישער בעוועגונג מיט ווילדע געשרייען, האבען בענוצט אלע מיטלען צו פערשמירען הערצל'ס נאמען ביי אלע און צעשטערען דעם קאנגרעס. מע האט געשריבען, געפרעדיגט, ארויסגעגעבען ביכליך, געמאכט א מין חרם געגען דעם ציוניזמוס. דער וויענער רב גידעמאן, דוקא א זעהר גרויסער געלערנטער, האט אין א ביכעל געגען דעם ציוניזמוס געשריבען, אז מע האט גאר קיין מאל ניט געוואוסט דערפון, יודען זאלען זאגען, אז זיי זענען יודען. די פראנצויזישע יודען זענען געוועזען פראנצויזען, די דייטשע יודען — דייטשען א. ז. וו. און פלוצלינג האט מען דערלעבט צו אזא אומגליק, אז יודען פון דער גאנצער וועלט שרייען אהן בושה גאר, אז זיי זענען יודען. און ער דערווייזט פון תורה און נביאים, אז עס איז די גרעסטע עברה, יודען זאלען זיין א פאלק. און עס קומט ביי איהם אויס, אז די נביאים און אלע תנאים האבען ניט געוואלט, יודען זאלען צוריקקעהרען קיין ארץ־ישראל און בלייבען א פאלק. צווישען די קולות און געשרייען, איז ארויס הערצל און האט דורכגעפיהרט זיין פלאן וועגען קאנגרעס, וואס קיינער, אפילו די נאהענטע פריינד זיינע האבען עס ניט געגלויבט. אמת, ער האט אצונד כבוד און עהרע ביים גאנצען יודישען פאלק, כמעט, זיין נאמען איז בעקאנט געווארען אומעטום. נאר אויף דעם אנהויב האט ער דאריבער געוויס ניט געקענט דענקען. איהם האט געפיהרט נור דער עדלער געדאנק צו דינען זיין אונטערגעדריקט פאלק. ער אליין האט זעהר ווייניג געליטען פון דעם דרוק, זיין לאגע איז געוועזען כמעט א גלענצענדע. ער איז רייך, זעהר אנגענעהמען און האט געהאט זעהר א שענעם נאמען אין וויען. דאס, וואס הונדערטער טויזענד טראגען איבער און שווייגען, האט זיין פרייע שטאלצע נאטור ניט גע־
קענט איבערטראגען, און זעהענדיג, ווי יודען ווערען אומעטום געשימפט, געטריטען מיט די פיס, האט ער אנגעהויבען שטארק קלערען פון דעם און איז געקומען צו דעם געדאנק, אז נור דענסטמאל וועלען זיי קענען אויפהעבען דעם קאפ, לעבען ווי מענשען, נאר דענסטמאל וועט מען אויף זיי לעגען כבוד, אז זיי וועלען האבען א אייגען לאנד. אלע אנדערע מיטלען האבען קיין שום ווערט ניט, האבען ניט געהאלפען און וועלען ניט העלפען. דער געדאנק איז ניט קיין נייער, פערשטעהט זיך. א סך אנדערע זענען אויך געקומען צום אייגענעם געדאנק נאך פריהער פאר איהם, נאר אזוי, ווי איך האב שוין געזאגט אויבען, האבען איהם צו דער אידעע געבראכט זיינע אייגענע געדאנקען. עס איז גענוג צו לעזען אלעס, וואס ער האט געשריבען וועגען דעם ענין, מע זאל זעהן, אז ער האט גאר ניט גענומען ביי אנדערע. איך בין שטארק מסופק, צו האט ער אפילו געלעזען אלעס וואס איז געשריבען געווארען פון דער זאך. דאריבער קען מען אויף איהם ניט פאראיבעל האבען, אז ער דערמאהנט ניט א שטענער דעם דאקטאר פינסקער און אנדערע, וואס האבען געשריבען און געטהון אין דער זאך פאר איהם. ניט ער פארגעסט זיי, אדער וויל זיי פערגעסען: ער קען זיי פשוט ניט. א בעוויז אז עס איז אזוי, אז ער פערדעקט ניט אנדערע, וואס טהוען אויך אין דער זאך און זענען איהר איבערגעגעבען, קען מען זעהן אין זיינע הייסע פריינדשאפט צו ר' שמואל מאהילעווער זצ"ל, וועלכען ער האט זעהר הויך געשעצט און ליעב געהאט מיט'ן גאנצען הארצען. זיין בעסטער וואונש איז געוועזען צו זעהן זיך מיט ר' שמואל'ן, און ער האט געקלערט צוליעב דעם פאהרען קיין ביאליסטאק, צו־ציהען צו דער זאך אלע, וואס האבען פריהער געארבעט פאר דעם "ישוב ארץ ישראל" פראקטיש האט ער געוואלט מיט'ן גאנצען הארץ און האט עס געפריווט פיעל מאל. דאריבער איז ניט ריכטיג, וואס מע בעשולדיגט איהם, אז ער וויל ניט קענען אלע אנדערע, וואס האבען עטוואס געטהון פאר איהם. ער פון זיין זייט האט געטהון אלעס מעגליכעס זיי צו־ציהען. אזוי ווי איך האב שוין געזאגט אויבען, וואלט הערצל ניט איבערגעטראגען צוויי פיהרערס אין דער זאך, אבער בעזייטיגען מענשען מיט געוויסע בעקאנטע נעמען האט ער קיינמאל ניט געוואלט.

מע שרייט, אז הערצל אין זיין גאנץ טהון זוכט כבוד, עהרע, וויל זיך מאכען א גרויסען נאמען. דאס איז זעהר נאריש. א נאמען זוכט יעדער, און דער וואס שרייבט און שרייט געגען דעם, האט גרויסען חשק דערפון אליין צו בעקומען א נאמען. דער עיקר איז — אין וואס מע זוכט עהרע, פון וועלכען מין טהון וויל מען בעקומען כבוד, ביי וועמען וויל מען האבען א נאמען. אויף צו זוכען כבוד און עהרע אין דעם, וואס מע ברענגט הילף א אומגליקליך פאלק, אויף צו זוכען א נאמען ביים שוואכסטען פאלק, דארף מען אויך זיין א הויכע, א עדלע נאטור. דער גרעסטער טהייל פון אונזערע פעהיגע מענשען זוכען כבוד און א נאמען ביי אנדערע, האבען כבוד ביי יודען האט ביי זיי קיין ווערט נישט.

האטש די אידעאלען הערצל'ס האבען מעהר א פראקטישען האראקטער, פונדעסטוועגען קלער איך ניט, אז ער איז אין טהון אויך א זעהר פראקטישער מענש. ווי אלע אידעאליסטען, איז ער אביסעל א קינד אין א טהייל הינזיכטען. קיין גרויסער קענער פון מענשען שיינט ער מיר אויך ניט צו זיין, — און דאס פיהרט איהם אפט צו פעהלער, וואס קענען שאדען דער גאנצער זאך. עס איז כמעט א כלל, אז מענשען, וואס שטעהען אויף דער שפיצע פון א גרויסער זאך, זענען זעלטען פעהיג צו געפינען גוטע טיכטיגע מיטהעלפערס, און דאס רוב זענען זיי ארומגערינגעלט מיט גאר קליינע און אונפעהיגע מענשען. עס איז אויך אמת, אז עס איז שווער, זעהר שווער צו געפונען איבערגעגעבענע און דערצו נאך פעהיגע מענשען. מיר זעהען אז ניט נור הערצל, פיעל אנדערע טהוער, געפונען ניט קיין רעכטע מענשען עטוואס צו טהון. און דאריבער איז ניטא כמעט איין כלל־זאך, וואס מע האט פארגענומען די לעצטע יאהרען, זי זאל געהן, ווי עס בעדארף צו זיין. ביישפילען ווייסען מיר אלע גענוג. דערפאר בעלי־עצות און קריטיקער, ניט צו פערזינדיגען, האבען מיר, געלויבט איז השם־יתברך, גענוג. פונדעסטוועגען וואלט נישט געשאדט דוקא, אז הערצל זאל זיך א מאל צוהערען צו א טהייל פון די

עֵצוֹת: מע קען אַ מאָל בײַ געגנער אויך געפינען נוצליכעס. איך רייד ניט פון די געגנער וואָס זענען נעגען דער גאַנצער פאָלקס־אידעע, וואָס ווילען גאָר ניט, אַז יודען זאָלען בלייבען אַ פאָלק, צו זיי איז גלייכער גאָר נישט צו צוהערען זיך. איך רעד פון די וואָס זענען געגען אַ טהייל זאַכען פון הערצל׳ס סיסטעם. נאָר דאָס איז ניט אין זיין האַראַקטער, ער הערט זיך קיינמאָל ניט צו, אַז מע ווייזט איהם אָן אַ פעהלער, און געהט זיך מיט זיין וועג. צו די געגנערס פון זיין סיסטעם, צו די, וואָס איינינעם אין זיין טהון איז זיי ניט לְרָצוֹן, איז ער אָפט זעהר פיינדליך, זיי מענען אין אַלגעמיינעם זיין איבערגעגעבען דער גאַנצער זאַך. ער האָט אין זיך די נאַטור פון אַ פּאַרטיי־מענש, דאָס הייסט פון אַ מענש, וואָס געהר צו אַ געוויסער פּאַרטיי. עס איז בעקאַנט, אַז פערשידענע פּאַרטייען, אַזוי ווי פערשידענע רעליגיעזע־סעקטען, זענען פיינדליכער איינער צו דער אַנדערע, ווי גאַניץ פרעמדע פעלקער, אדער גאַניץ פערשידענע רעליגיעס. איבעראַל מוז מען זאָגען, אַז הערצל איז ניבער אַ פיהרער פון אַ געוויסער פּאַרטיי, ווי אַ פאָלקס־פיהרער. און האָטש די זאַך אַליין איז אַ פאָלקס־זאַך, נאָר ער האָט איהר צו־געגעבען אַ האַראַקטער פון אַ פּאַרטיי־זאַך. ער איז ניט אין שטאַנד צו פעראייניגען אַלע פריינד פונ׳ם יודישען פאָלק וואָס דענקען גלייך אין אַ טהייל פונקטען. און דאָס וואָלט נישט געווען אַזוי שווער, בִּפְרַט איצט, אַז די צייט איז אַזוי גילטיג דערצו. אויף צו זיין אַ פאָלקס־פיהרער, דאַרף מען קענען דאָס פאָלק און עס פערשטעהן מיט זיינע מַעֲלוֹת, זיינע חסרונות, זיינע נייגונגען און אידעאַלען. און דאָס פעהלט הערצל׳ען. עס פעהלט איהם אָפט אויך געדולד, וועלכע איז אַזאַ נייטהיגע און אַזאַ וויכטיגע זאַך. ער געהט צו געשווינד און זעהר אָפט לעגט ער מעהר איבער זיינע ווערטער, ווי דאָס טהון.

אַלס פּאָליטישער פיהרער, בענוצט הערצל אָפט צופיעל דיפּלאָמאַטיע, בעדעקט זיך אָפט מיט סוֹדֵי־סוֹדוֹת און רְמָזִים און אין גרעסטען טהייל דאָרט, וואו מע דאַרף עס להלוטין ניט. ער מיינט אַז דאָס איז נייטהיג פאַר דער זאַך, אַז אַזוי ווירקט מען בעסער, אַז עס איז שעדליך אַרויסצוזאָגען און אַרויסצווייזען אַלעס, ווי אַזוי עס איז, עס מוז איבער אַלעס שוועבען אַ מין וואָלקען, ווי איבער׳ן אוהל־מועד. אויב דיפּלאָמאַטיע איז שוין יאָ נייטהיג, איז דאָס נור דאָרט און נור דענסטמאָל, אַז מע פיהרט עֲסָקִים מיט אַנדערע. קיין אינווענינגסטע דיפּלאָמאַטיע איז ניט דאָ, דאָס הייסט אָבנאַרען זיך אַליין, אָדער מענשען, וואָס זיי איז טהייער די זאַך, וואָס זיי מוזען וויסען אַלעס, ווי אַזוי עס איז. דאָס הייסט שוין ניט דיפּלאָמאַטיע, עס הייסט שוין עפּיס אַנדעריש; מיט אַזעלכע מיני קונצען קען מען נור שרעקליך שאַדען דער זאַך און פערלירען יעדער צו־טרויען. דער בעסטער ליגען איז דער אמת, זאָגט זעהר ריכטיג אונזער פאָלק. אַ סך מענשען פערשטעהן, אַז זעהר אָפט היט מען זעהר שטאַרק דעם קאַסטען ניט ווייל מע האָט מוֹרָא פאַר אַ גְנֵבָה, נאָר ווייל מע שעמט זיך עס זאָל עמיצער געוואָהר ווערען אַז ער איז נעביך ליידיג. אָבער די סודות, דאָס הייסט דאָס ניט זאָגען, שאַדט ניט אַזוי, ווי דאָס צו פיעל זאַגען, דאָס פערגרעסערען יעדער קליינינקייט, אַ שטענער שרייבען אדער זאָגען, אַז עס איז דאָ אַ מענגע אַקציעס, אַז ווירקליך איז דאָ זעהר ווייניג.

די גאַנצע דיפּלאָמאַטיע איז די שוואַכסטע און, נאָך מיין מיינונג, די שעדליכסטע זייט אין הערצל׳ס טהון. נאָר עס קען זעהר גוט זיין אַז אין פיעל פעלען איז ניט ער שולדיג, אַז אָפט האָט ער אַליין אַ טעות, אדער אַנדערע פיהרען איהם אַרויף אויף אַ טעות. אויך זענען דאָס אַלע קונצען, וואָס אַלע פּאָליטישע פּאַרטייען אין אייראָפּא זענען זיך מַתִּיר. דאָס זענען נאָך קליינינקייטען אַקעגען יענע קונצען: מע מיינט מיט אַזעלכע מיטלען צוגעבען מוטה די מענשען פון דער פּאַרטיי, זיי זאָלען ניט אָבשטעהן פון דער זאַך, ווי באַלד עס געהט ניט אַזוי גוט. אָבער מיר זענען ניט קיין פּאַרטיי, אונז איז די זאַך צו הייליג, צו טהייער, מיר זענען צוויי טויזענד יאָהר געבליבען צוגעבונדען צו דער זאַך אָהן קונסטליכע מיטלען, קען מען זיך איצט אויך בעגעהן אָהן זיי. העלפען ווועלען זיי ניט און שאַדען בְּוַדַּאי. איך מוז אָבער נאָך זאָגען, אַז בײַ הערצלען ווירקט אָפט אין דעם עִנְיָן אַ געוויסער שטאָלץ. ער האָט ניט ליעב בְּקוֹל־רָם, פאַר אַלע זיך קלאָגען; ער מיינט, אַז דאָס ערנידריגט די זאַך

בײַ אַנדערע אין די אויגען. נאָר ער קען ניט דעם יודישען האַראַקטער. דער יוד האָט בעסער ליעב צו העלפען אַ קראַנקען, ווי אַ געזונדען און קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה ווירקט אויף איהם מעהר ווי קוֹל עֲנוֹת גְבוּרָה...

אַזוי איז הערצל מיט זיינע מעלות, מיט זיינע חסרונות, איך האָב זיי ניט פערגרעסערט, ניט פערקלענערט, איך האָב ניט פערדעקט איין פעהלער זיינעם, וואָס איז מיר בעקאַנט. איך האָב זיי אָבגעמאָהלט רוהיג, אָהן צאָרן, אָהן שטעכווערטליך. איך מיין, אַז אַ מענש וואָס דיענט דעם פאָלק אין אַזאַ גרויסער זאַך, פערדיענט אַז מע זאָל פון איהם רעדען מיט כָּבוֹד, אֲפִילוּ ווען מע רעדט פון זיינע פעהלער. פעהלער האָבען אַלע, נאָר מַעֲלוֹת איז זעהר שווער צו בעגעגענען. ווען הערצל זאָל נור געוועזען שאַפען דעם יודישען קאָנגרעס אַליין, וואָלט שוין געוועזען דַיֵּנוּ, וואָלט ער שוין פערדיענט אַז זיין נאָמען זאָל ניט פערגעסען ווערען אין דער יודישער געשיכטע. ניינציג יאָהר צוריק האָט נאַפּאָלעאָן דער ערשטער צונויפגערופען אַ יודישען סַנְהֶדְרִין, ער זאָל פער׳מִשְׁפַּט׳ען צום טויט דאָס יודישקייט אין פראַנקרייך, און די יודען, פערשטעהט זיך, ווי אמת׳ע קנעכט, וואָס שטאָלצירען מיט זייער קנעכטשאַפט, האָבען איהם געפאָלגט. און פון דעם מין סנהדרין, וואָס איז די ערגסטע שאַנדע פאַר דעם יודענטום, דערצעהלט מען אין דער געשיכטע מיט פייער, מיט שטאָלץ. וואָס־זשע דאַרפען מיר שוין זאָגען פון דעם קאָנגרעס, ווי דאָס גאַנצע יודישע פאָלק האָט בקול רם פאַר דער גאַנצער וועלט אויסגערופען, אַז דאָס יודישע פאָלק לעבט און וויל נאָך גאָר אַנהייבען אַ ניי לעבען. און שאַפען דעם קאָנגרעס האָט נור געקענט הערצל מיט זיין אונגעוועהנליכער ענערגיע, מיט זיין אונגעוועהנליכער איבערגעבענהייט דער זאַך, וועלכער ער גיט אָב אַלעס, וואָס אַ מענש קען נור געבען. נאָר שאַפען דעם קאָנגרעס איז נאָך אויך ניט אין גאַנצען. מע האָט איהם געדאַרפט פיהרען, און פיהרען איהם אַזוי, אַז מע זאָל צו איהם פיהלען אמת׳ען רעספּעקט, אַלע זאָלען אויף איהם לעגען כבוד. פיהרען דעם קאָנגרעס איז פיעל שווערער, ווי צו פיהרען אַ שיף אויף אַ אָקעאַן, בִּשְׁעַת דעם שרעקליכסטען שטורמווינד. דאָס האָט געקענט טהון נור איין מענש — הערצל. דערויף איז ער גלייך ווי בעשאַפען געוואָרען מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית.

מיר האָבען אָבגערעדט מיט הערצל׳ען וואָס מיר האָבען בעדאַרפט און זענען בײדע אין איינעם אַרויסגעגאַנגען. ביים טויער האָט אויף איהם געוואַרט זיין עקוויפּאַזש, מיט אַ פּאַר זעהר שיינע פערד. קיין עָנִי וְרוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר איז ער, ווייזט אויס, ניט; אָבער אונטערפיהרען אָביסעל דעם עני קען ער יאָ . . . .

בן־עמי.

דִי פַאמִילְיֶען־פַּאפִּיעֶרֶען.

אדער

זכרונות פון דוד המלך׳ס פאמיליע.

פון א. ש. פריעדבערג.

(פאָרטזעצונג).

עס איז איבריג צו דערצעהלען פונ׳ם שרעקליכען חורבן וואָס איז דאַמאָלס געוועזען. יעדען פון אונזער פאָלק איז עס בעוואוסט מיט אַלע פְּרָטִים. אָבער נבוכדנצר׳ן איז דאָס אַלעס נאָך ווייניג געוועזען: ווען ער איז צוריקגעקומען נאָך בבל, האָט ער אויסגעלאָזט זיין צאָרן אויך אויף די פריהעריגע געפאַנגענע, אויף דעם געוועזענעם קעניג יכניה מיט זיך גאַנצער סוויטע. כְּדֵי צו לאָזען זיי פיהלען זייער אונגליק נאָך שטאַרקער, האָט ער געגעבען אַ בעפעהל, אַז זיי זאָלען אַלע אַרויסגעהן איהם ענטקעגען, יום טוב׳דיג געקליידעט און געפוצט אין גרויס פּאַראַד, און איהם מיט פרייד צו בעגריסען מיט דעם גרויסען נצחון איבער זייער אונגליקליך פאָלק. זיי אַלע האָבען געמוזט געהאָרכען דעם שרעקליכען בעפעהל, און אויף די שוואַרצע קליידער וואָס זיי האָבען אַנגעצויגען אויף זיך צום טרויער אויפ׳ן גרויסען חורבן, האָבען זיי אַרויפגעלעגט ווייסע קליידער, זייערע מיט אַש בעשאָטענע קעפּ האָבען זיי פערציערט מיט פּרעכטיגע

טורבאַנען, און אַלס דער גאַנצער עולם פֿון בבל האָט געשריען: „הורראַ, עס לעבע דער גרויסער זיעגער!”, האָבען זיי מיט־געשריען: „אַך און וועה איז אונז, אויף דעם הורבן וואָס איז געשעהן!”.

די פֿערשטעלונג האָט זיך זיי אַלען איינגעגעבען. אין גרויסען טורמעל האָט מען נישט בעמערקט ווי אַזוי זיי האָבען בעגריסט דעם טיראַן. נאָר מיין גראָספֿאָטער יכניה איז געוועזן אונגעהאָרזאַם, ער האָט ניט געוואָלט שפּיעלען די פֿאַלשע ראָליע. ער איז דעם טאָג אין טרויער־קליידער געבליבען זיטצען צו הויזע, און ניט אַרויסגעגאַנגען צו בעגעגנען דעם קעניג ווי מען האָט איהם בעפֿאָהלען. אַז נבוכדנצר האָט זיך דערפֿון דערוואוסט, איז ער שרעקליך בעז געוואָרען. נאָך זיין בעפֿעהל האָט מען דעם אונגליקליכען יכניה אַוועקגעפֿיהרט אין תפיסה, ער זאָל בלייבען דאָרט זיטצען ביז'ן טויט, דען אַזוי איז געוועזען איינגעפֿיהרט ביי דיזען אכזר, אויף וועלכען דער פסוק זאָגט: „אסיריו לא פתח ביתה”, דאָס הייסט: זיינע אַרעסטאַנטען האָט ער קיינמאָל מעהר פֿריי געלאָזען; ווער עס איז אַראָפּ אין תפיסה, דער איז ווי לעבענדיג אין קבר אַריין און האָט שוין מעהר דעם שיין פֿון דער וועלט נישט אַנגעזעהען.

שאלתיאל, יכניה'ס יונגערער זוהן, מיין פֿאָטער, איז נאָך אַלס קינד אַנגעקומען צו נבוכדנצר אין פּאַלאַץ, לויט דעם מנהג פֿון די קעניגע אין בבל, אויסצוקלויבען די שענסטע און קלוגסטע קליינע זוהן פֿון די געפֿאַנגענע קעניגע און אַריסטאָקראַטישע פֿאַמיליען, זיי צו לערנען די כאַלדעאישע שפּראַכע, אויף וועלכע אַלע איינוואָהנער פֿון לאַנד בבל ריידען, און דאַן זיי מאַכען צו פּאַזשען, דאָס הייסט: עדלע דינער אין קעניגליכען פּאַלאַץ. דאָרט איז שאלתיאל געפֿעלען דעם פּרינצען אויל־מרודך, נבוכדנצר'ס זוהן, און ער האָט איהם גענומען צו זיך. אַזוי איז דער יודישע פּרינץ געוואָרען לייב־דיענער ביי'ם קראָנ־פּרינץ פֿון בבל, דעם קינפֿטיגען יורש פֿון דער מלוכה.

נאָך צעהן יאָהר איז מקוים געוואָרען דער חלום פֿון נבוכדנצר, ווי דער נביא האָט איהם אויסגעלעגט. איינמאָל ווי ער האָט שפּאַציערט אויף דער ברייטען מויער וואָס אַרום זיין קעניגליכען פּאַלאַץ, און מיט שטאָלץ בעטראַכט זיין פּרעכטיגע גראָסאַרטיגע רעזידענץ, האָט זיך איהם פּלוצלינג איבערגעקעהרט דער מח און ער איז אַראָפּ פֿון זינען. שטיל איז ער אַרויס פֿון זיין פּאַלאַץ און פֿון דער שטאָדט, ענטלאָפֿען פֿון אַלע מענשען, פֿערקראָכען אין אַ ווילדען וואַלד, דאָרט אַנגעהויבען צו לעבען ווי די חיות, געלאָפֿען אויף אַלע פֿיער, זיך געשפּייזט פֿון גראָז, און מיט דער צייט זענען איהם זיינע האָר און נעגעל לאַנג און ווילד אויסגעוואַקסען, אַז ער האָט אויסגעזעהן ווירקליך ווי אַ ווילדע חיה. אין בבל איז געוואָרען גרויס דער שרעק אַלס דער קעניג איז פּלוטצלינג פֿערשווינדען געוואָרען. מען האָט איהם לאַנג געזוכט און פֿיעל בעטרויערט. ענדליך אָבער זעהענדיג אַז דאָס זוכען איז אומזיסט, דאָס לאַנד אָבער קען ניט בלייבען אָהן אַ מלך, האָבען די גרעסטע הערען און מיניסטאָרען גענומען דעם קראָנפּרינץ אויל־מרודך, געזעצט אויף זיין פֿאָטער'ס שטוהל און געמאַכט פֿאַר קעניג. זיי האָבען עס אָבער געהאַלטען בסוד, די וועלט זאָל פֿון דעם ניט וויסען, עס זאָל די נאַכריכט ניט אַנקומען אין די אונטערגעטהעניגטע לענדער, דען זיי האָבען געזאָרגט ווען די פֿרעמדע פֿעלקער, וואָס האָבען געציטערט פֿאַר'ן נאָמען נבוכדנצר'ס, זאָלען זיך דערוויסען, אַז דער גרויסער העלד איז ניט דאָ מעהר, וועלען זיי זיך געוויס פֿערבינדען און בבל'ס שווערען יאָך פֿון זיך אַראָפּוואַרפֿען, און נאָך אפשר געהען אויף בבל נקמה צו נעהמען.

דער יונגער שאלתיאל איז דערווייל געוואָרען אַ חשוב ביים יונגען קעניג. אויל־מרודך האָט איהם ליעב בעקומען און זעהר גרויס געמאַכט. נאָר אומזיסט האָט שאלתיאל געבעטען דעם קעניג צו בעפֿרייען זיין פֿאָטער יכניה פֿון דער תפיסה — ער האָט אפילו ניט ערלויבט איהם דאָרט צו בעזוכען און זיין לאַגע לייכטער צו מאַכען. און די ערלויבניס פֿון קעניג וואָלט אויך ניט געהאָלפֿען. דען ער וואָלט איהם אויף קיין פֿאַל נישט קענען געפֿונען צווישען די מענגע געפֿאַנגענע, וואָס ווערען דאָרט אַנגעשלאָסען, יעדער אין איין בעזונדער צימער. אַלע וועכטער דאָרט זענען געוועזען מיט אָבגעשניטענע צונגען, אום זיי זאָלען נישט קענען זיך צונויפֿרעדען מיט די אַרעסטאַנטען, קיינער פֿון זיי האָט נישט געקענט שרייבען און לעזען, כדי זיי זאָלען זיך ניט קענען פֿערשטענדיגען מיט די אונגליקליכע, וועלכע מען האָט קיינמאָל פֿון זייערע פֿערמאַכטע נאָרעס ניט אַרויסגעלאָזען. אפילו דער קערקערמייסטער (דער פֿאָרשטעהער פֿון דער טורמע) האָט זייערע נאָמען ניט געוואוסט, יעדער איז נור בעצייכענט געוועזען מיט'ן נומער פֿון זיין קעליע (קליינעס צימער). די נומערן זענען געווען פֿערנאָטירט אין איין בוך ביי'ם קערקערמייסטער. דאָס הויפּטבוך, וואו עס איז פֿערשריבען דער נאָמען פֿון יעדען אונגליקליכען צוזאַמען מיט זיין נומער, האָט זיך געפֿונען אין קעניגליכען פֿערשלאָסענעם אַרחיוו, וואָס דער שליסעל איז געלעגען ביים קעניג אַליין, ווען עמיצער פֿון די אַרעסטאַנטען איז געשטאָרבען, פֿלעגט דער קערקער־מייסטער אַנמעלדען דעם קעניג, אַז די קעליע פֿון דעם און דעם נומער איז ליידיג געוואָרען, דאַ פֿלעגט דער מלך אין הויפּטבוך נאַכזעהען און וויסען וועלכער געפֿאַנגענער איז אָבגעשטאָרבען אין תפיסה און זיין נאָמען פֿון בוך אויסמעקען, ווייל ער איז שוין אויף דער וועלט נישטאָ. דערפֿון איז צו פֿערשטעהען אַז אויסער דעם קעניג אַליין האָט קיין קרוב גואל אין דער וועלט ניט געקענט ערפֿאַהרען וואו עס געפֿינט זיך יענער און יענער געפֿאַנגענער, און אויב ער לעבט אָדער ער פֿוילט שוין לאַנג אין דער ערד. נאָר אפילו ווען יענער האָט נאָך געלעבט איז ער שוין געוועזען אָבגעשטאָרבען פֿאַר דער וועלט, דען איין וועג איז נור אָפֿען געוועזען פֿאַר יענעם: פֿון קעליע צום קבר; פֿון אַלעם איבריגען איז ער אויסגעשלאָסען געוועזען אויף אייביג.

די שטאָדט בבל איז דאַמאָלס געוועזען די שענסטע פֿון דער וועלט. אין נבוכדנצר צייטען איז זי אויך געוואָרען די גרעסטע, דען די אַלע געפֿאַנגענע אַריסטאָקראַטישע פֿאַמיליען פֿון אַלע איינגענומענע פֿעלקער האָט מען בעזעצט אין די דערפֿער פֿון אַרום דער שטאָדט, און באַלד זענען אַנשטאָט די דאָרפֿהייזער אויסגעבויעט געוואָרען גרויסע מויערן און צו געצויגען געוואָרען אַלס פֿאָרשטעדטע צו דער הויפּטשטאָדט. איהר אומפֿאַנג, דאָס הייסט: דער קרייז אַרום דער שטאָדט האָט געהאַלטען פֿיער און זעכציג ווערסט, די גאַסען לאַנג און גלייך, די הייזער פֿיער ביז פֿינף שטאָק הויך. די שטאָדט איז געוועזען ערבויעט אויף ביידע זייטען פֿון טייך פּרת. פֿון טייך האָבען זיך געצויגען קאַנאַלען נאָך אַלע הויפּטגאַסען. אַ ברייטע בריק פֿון גרויסע גלייך־געשניטענע שטיינער האָט פֿעראייניגט ביידע העלפֿט פֿון דער שטאָדט. דער טייך און די קאַנאַלען זענען געוועזען פֿערמויערט מיט הויכע שטיינערנע ברעגען (נאַבערעזשנעס), מיט שטיינערנע טרעפּ געבויעט פֿון וואַסער אונטען ביז די טויערן פֿון די פּאַלאַצען אויבען, אין רעכטען מיטען שטאָדט. צו ביידע זייטען טייך איז געווען דער קעניגליכע קוואַרטאַל, מיט די פּרעכטיגסטע פּאַלאַצען פֿאַר דען קעניג, פֿאַר אַלע זיינע פֿרויען, און פֿאַר אַלע מיניסטאָרען און מאַגנאַטען פֿון קעניגס סוויטע. דאָרט האָבען זיך געפֿונען די בעריהמטע לופֿטגערטנער, געפֿלאַנצט אין דער הויך אויף אַ דיקע לאַגע פֿון ערד אויפֿגעשאַטען אויף באַלקען וועלכע זענען געווען אויסגעלעגט אויף הויכע קאָלאָנען (זיילען), אַזוי אַז פֿון דער ווייטען האָט אויסגעוויזען ווי גלייך די גאָרטען שוועבען אין דער לופֿטען. אַרום דעם קעניגליכען קוואַרטאַל איז געווען דריי געמויערטע פֿעסטונגען איינע אין די אַנדערע, און אַרום די פֿעסטונגען די איבריגע קוואַרטאַלען און פֿאָרשטעדטע. צווישען זיי פֿיעל פֿעלדער און גערטנער. יעדער קוואַרטאַל אָדער פֿאָרשטאָדט איז געוועזען אומגערינגט מיט אַ הויכע פֿעסטע מויער, אַזוי אַז מען האָט זיי געקענט רעכנען ווי גאַנץ בעזונדערע שטעדט, און יעדער פֿון זיי האָט זיך געפֿונען אין טעמפּעל פֿאַר איין בעזונדערן גאָט אָדער געטין וואָס די כאַלדעער (די איינוואָהנער פֿון לאַנד בבל) האָבען צו זיי אַלע געדיענט. בעזאָנדערס איז בעריהמט געוועזען דער גרויסער טעמפּיל פֿאַר דעם אָבגאָט בל (בעללוס), וואָס איז געשטאַנען אין דער פֿאָרשטאָדט באָרסיפּאַ. דער טעמפּיל איז הויך געוועזען דריי הונדערט עללען, אין דער פֿאָרם פֿון זיעבען טהורעמ'ס איינע אויף די אַנדערע; יעדער טהורם מיט איין אַנדערער פֿאַרב. אין אונטערשטען טהורעם איז געשטאַנען דער אָבגאָט בל אין דער געשטאַלט אַלס גרויסער

ריעזענהאַפטער קעניג זיטצענד אויף איין ערהאַבענעם טהראָן. דער אָבגאָט און דער טהראָן זענען געוועזען לויטער גאָלד. שווינדעל־טרעפּ האָט זיך געצויגען געדרעהט אַרום זיילען פון איין טהורם אין דעם אַנדערן ביז צום אויבערשטען העכסטען טהורם, דאָרט איז געוועזען דער טעמפּיל פון בּלית, בּל'ס פרוי, וואו ס'איז געשטאַנען איין גאָלדענער טיש פיל מיט פלאַשען פון בעסטען וויין, און די הייליגע בעט-געלעגער פאַר די פרומע מעדכען וואס קומען דיענען דער געטין יעדע נאַכט און נעכטיגען דאָרט מיט איהרע הייליגע פריעסטער. די צאָהל פון די איינוואָהנער בבל'ס איז דאַמאָלס געוועזען איבער צווייהונדערט־טויזענד. די שטאָט האָט געהאָט אַ פעסטע מויער אַרום און אַרום, צווייהונדערט עלען די הויך און פינפציג עלען די ברייט, אַזוי אַז אַכט קאַרעטען יעדע צו דריי פערד געשפּאַנט האָבען געקענט פריי פאָהרען אויף דער מויער אַלע צוגלייך. די מויער האָט געהאָט צווייהונדערט און פינפציג טהורמ'ס און הונדערט קופּפערנע טהויערן, צום אַריינפאָהרען און אַרויספאָהרען, און איין זעהר טיעפער גראָבען איז געווען אַרום דער מויער, אום מאַן זאָל איהם קענען דורך מאַשינען און שלויזען פול מאַכען מיט'ן וואַסער פון טייך, ווען איין פיינד זאָל קומען די שטאָדט איינצונעהמען.

צווישען דער שטאָדט בבל און איהר פאָרשטאָדט באָרסיפּאַ האָט זיך געפונען דער בעוואוסטע פלאַטץ דורא. דאָרט איז געוועזען דער מאַרק פון האַנדעל און געשעפטען און אויך דער פערקויף פון די כאַלדעאישע מעדכען. דען אין בבל איז געוועזען אַ געזעטץ, אַז די איינוואָהנער מוזען אַרויספיהרען זייערע טעכטער אויף דעם פלאַטץ, זיי אויסשטעלען אויף איין הויכע פלאַטפאָרם, אַלע זאָלען זיי זעהען און יעדער זאָל קענען יעדע פון זיי פאַר אַ געוויסען פרייז אויסדינגען און אָבקויפען. די בעאַמטע פון דער רעגיערונג זענען דערצו בעשטעלט געוועזען, דאָס געלד פאַר די שענסטע מעדכען איינצוקאַסירען און אָבלעגען אין דער קעניגליכער קאַסע, כדי דערפון צו געבען פרעמיען פאַר די העסליכע מעדכען, וואָס קענען בלייבען זיצען אונפערהייראַטעט, ווען זיי זאָלען נישט האָבען קיין רעכטען נדן. די עלטערן אליין האָבען נישט געטאָרט מיט זייערע טעכטער שדוכים טהון נאָך זייער ווילען, אָהן דעם עפפענטליכען פערקויף. אויף דעם זעלבען פלאַטץ, אויף דער זעלבער פלאַטפאָרמע פלעגען אויך אויסגעשטעלט ווערען די מעדכען און פרויען פון פרעמדע לענדער וואָס זענען געבראַכט געוואָרען געפאַנגען נאָך בבל, דער אונטערשיעד צווישען זיי איז נור דאָס: יענע ווערען פערהאַנדעלט צו די מענער אַלס פרויען און דאָס געלד פאַר זיי איז איינגעטראַגען געוואָרען אין דער קעניגליכער קאַסע; די אָבער ווערען פערהאַנדעלט צו זייערע קויפער אַלס שקלאַפען צו אייביגער בעדיענונג און דאָס געלד פאַר זיי געהערט צו די קריעגסלייט וואָס האָבען זיי געפאַנגען.

ס'איז געווען דאָס ערשטע יאָהר פונ'ם רעגיערונג אויל־מרדך'ס. מיין פאָטער איז דאַמאָלס געווען זיעבצעהן יאָהר אַלט, און האָט שוין געהאַט דעם טיטעל אַלס אַדיוטאַנט פונ'ם נייען קעניג. גראָדע צו יענער צייט איז די כאַלדעאישע אַרמעע צוריקגעקומען פונ'ם גרויסען זיעג וואָס זיי האָבען ערהאַלטען איבער דאָס לאַנד מצרים. דאָס חיל האָט מיטגעבראַכט זעהר פיעל געראויבטע רייכטהימער און געפאַנגענע פון דעם איינגענומענען לאַנד, און די שמחה אין בבל איז געוועזען זעהר גרויס. — און איין שענעם טאָג איז מיין פאָטער שאלתיאל געגאַנגען שפּאַציערען אויף דעם דורא־פלאַטץ, צו בעטראַכטען די פרייד פון די כאַלדעער, וואָס פערשלינגען אַלע לענדער און נעהמען איין די גאַנצע וועלט. געהענדיג אַזוי פערטראַכט איז ער געקומען נאָהענט צו דער פלאַטפאָרם, אויף וועלכער עס זענען אויסגעשטעלט אַ מענגע מעדכען און פרויען, די געפאַנגענע פון מצרים. אַלע שטעהען נאַקעט ביז צום האַלבען קערפּער, אַלע וויינען און יאָמערן אויף זייער אונגליק. נאָהענט פון זיי שטעהען די סאָלדאַטען וואָס האָבען זיי געפאַנגען, און דינגען זיך מיט די סוחרים וואָס זענען געקומען זיי צו קויפען. די סוחרים לעגען פאַר זייערע פרייזע און בעטראַכטען מיט מבינות, און הייבען אָן טאַפּען די גלידער פון די אונגליקליכע פרויענצימער ווי מען טאַפּט בהמות ביים קויפען אויפ'ן מאַרק.

גאַנץ אויבען אָן שטעהט אַ מעדכען פון אונגעפעהר אַכצעהן יאָהר, שיין ווי די ליכטיגע זון, איהר הויט ווייס ווי אַלעבאַסטער, מען זעהט גלייך אַז זי געהערט ניט צו די ברוינע טעכטער פון מצרים. אַרום איהר שטעהען אַ מענגע רייכע בעלנים, בעוואונדערן איהר שענעם וואוקס, איהר זעלטען פיינעם אויסזעהן, און די פרייז שטייגט העכער און העכער, יעדער וויל די שענע סחורה פאַר זיך איינקויפען. אויף איהרע ביידע אָרעמס זעהען זיך רויטע ברייטע פאַסען פערלאָפען מיט בלוט — סימנים פון דער קנוטע, מיט וועלכער דער סאָלדאַט האָט איהר מכבד געוועזען אַלס זי האָט מיט די הענד געוואָלט פערשטעלען איהר נאַקעט הערץ, אויס בושה פאַר די מענער, וואָס האָבען זיך אַרומגעשטעלט איהר לייב צו בעזעהן. דאָס מעדכען האָט ניט געקלאָגט אויף אַ קול ווי אַלע אַנדערע, נאָר שטיל און ביטערליך געוויינט, און טייכען טרערען גיעסען זיך פון איהרע שענע בלויע אויגען, וועלכע זי האָט אויפגעהויבען צום הימעל, זאָגענדיג דעם פסוק פון תהלים: „אלי, אלי, למה עזבתני!“ (מיין גאָט, מיין גאָט, פאַר וואָס האָסט דו מיך פערלאָזען!).

(פאָרטזעטצונג קומט).

די יודישע וועלט.

עסטרייך. *** דער ציוניזמוס אין וויען מאַכט וואָס אַמאָל מעהר פאָרטשריטע. אין נומר 8 פון דעם „יוד“ האָבען מיר בעריכטעט, אַז דער „פּאָליטישע פאָלקספערעאיין“ האָט זיך אָנגעהויבען אינטערעסירען פאַר'ן ציוניזמוס, און פאָריגע וואָך איז אין דער אסיפה פון דער „וויענער אַליאַנץ איזראַעליט“ (חברה „כל-ישראל-חברים“) אויך פיעל גערעדט געוואָרען איבער ציוניזמוס. ד"ר הערצעל און דירעקטאָר שטיינער זענען געווען ביי דער אסיפה און האָבען דאָרט ערקלערט וואָס דער ציוניזמוס איז און צו וואָס ער שטרעבט, דער פאָרזיצענדער האָט ערקלערט, אַז די „אַליאַנץ“ איז קיינמאָל נישט געווען קעגען דעם ציוניזמוס. ד"ר הערצעל'ס רעדען און ערקלערונגען האָבען געהאַט גרויסען בייפאַל, מען האָט איהם אין דער אסיפה געוואָלט אויסקלויבען אין אויסשוס, ער האָט אָבער נישט געוואָלט אָננעהמען קיין איינציג מאַנדאַט.

*** אין עסטרייכישען לאַנדטאַג זענען כמעט יעדען טאָג פאַרהאַן יודענדעבאַטטען", דער אַנטיסעמיט שניידער הערט נישט אויף צו ברעגען דעם לאַנד-מאַרשאַל וועגען דעם מערכענ-מאָרד אין פאָלנא און צו שרייען אַז נישט נור די ריכטער נאָר אפילו די מיניסטער האָבען גענומען שוחד פון יודען, כדי די זאַך זאָל נישט אַרויסקומען. אין איין יודענדעבאַטע האָבען די אַנטיסעמיטען שטאַרק געהעצט קעגען די פּראָפעסאָרען פון קלניק וואָס זיי בעהאַנדלען אין שפּיטאָל אומזיסט איינגעוואַנדערטע יודען פון גאַליציען און רוסלאַנד.

*** אויך אין אונגאַרן וואו אונזערע ברידער פיהלען זיך שוין אַזוי היימיש, אַז זיי לאָבען אויס דער וועלט, גיבט מען זיי אָנצוהערען, אַז אונגאַרן איז אונגאַרן און יודען זענען יודען. אין דער קעניגליכען האַנדעלס-אַקאַדעמיע אין פרעסבורג האָט זיך איין יודישער שטודענט טועה געווען און געזאָגט אַנשטאַט „אונגאַרן“ דאָס וואָרט „אונזער פאַטערלאַנד“. דאָס האָט דעם פּראָפעסאָר שטאַרק פערדראָסען און ער האָט איהם מיט כעס צו גערופען: „רעד דאָך נישט אַזוינע שטותים, יודען האָבען נישט קיין פאַטערלאַנד!“ פרעסבורגער קהל האָט זיך דאַריבער בעקלאָגט ביים מיניסטער.

*** פון דעסטוועגען ווילען אונגאַרישע יודען נאָך ווייניג וויסען פון יודישקייט, און איניגע עלטערן האָבען זיך נישט לאַנג בעקלאָגט ביים אונטעררעכטסמיניסטער וואָס דער קולטוס פאָרשטאַנד פון פעסט פערלאַנגט שטרענג פון די קינדער זיי זאָלען קענען „יודישע רעליגיאָן“ און וועלכע עס קענען נישט רעליגיאָן בעקומען שלעכטע נאָטען. דער מיניסטער האָט געענטפערט, אַז דער רעליגיאָנס-אונטעררעכט געהער צו דער יודישען קולטוסגעמיינדע און זי האָט דאָס רעכט צו טהון ווי זי פערשטעהט.

*** נישט ווייט פון דער שטאָדט „קאָלאָמעא אין גאַליציען האָט די בעוואוסטע חברה „יקא“ (יודישע קאָלאָניזאַציאָנס געזעלשאַפט) געקויפט דאָס אָרט „סלאָבודקא“, וואו זי וויל מאַכען אַ יודישע קאָלאָניע. די חברה „יקא“ האָט אויך בדעה צו גרינדען אין פיעלע שטעדט פון גאַליציען באַנק געשעפטע פון קליינע סוחרים און בעלי-מלאכות וועגען, וואו זיי זאָלען בעקומען הלואות אָן פּראָצענט. די ערשטע באַנקען וועלען, ווי מען הערט, געגרינדעט ווערען אין קאָלאָמעא, סטאַניסלוי און טאַרנאָב.

*

רוסלאַנד. — אין ניקאָלאַיעוו, וואו ס'זענען ניט לאַנג געוועזען די אונרוהען, האָט זיך געגרינדעט אַ קאָמיטעט, קלייבען נדבות צו שטיצען די יודען וואָס האָבען פערלוירען זייער פערמעגען דורך די אונרוהען. דער „גאַלאָווא“ (אָבערהויפּט) פון שטאָדט איז דער פאָרזיצענדער אין קאָמיטעט.

— דער שרייבער פון דער צייטונג „ס' פּעטערבורסקי וויעדאָמאָסטי“ שרייבט פון ניקאָלאַיעוו:

„א טרויריגע, פינסטערע בילד שטעלט פאר אונזער שטאדט. איבער די גאסען רייטען קאזאקען, געהען הין און צוריק מיליטער. קיין איינוואהנער זעהט מען ניט. די קראמען — פערמאכט. די שטאדט איז ווי אויסגעשטארבען. נור סאלדאטען זעהט מען אויפ'ן גאס. וואו ניט וואו זעהט מען נאך די צייכענס פון פערוויסטענעש, פון חורבן. אויסגעשלאגענע שויבען, אויסגעזועצטע ראמען . . . איבע'ר די טראטוארען וואלגערן זיך שטיטלעך מעבעל, רעשט פון צוכראכענע כלי בית. דאס אלעס איז א רעשט פון דעם לעצטען „פאגראם" וואס די ווילדע ארבייטער האבען געמאכט.

„די אומארדנונגען האבען אנגעפאנגען דעם 19 אפריל. דער ערשטער טאג פסחא איז אריבער רוהיג, די ארבייטער האבען זיך געזאמעלט ארום די קרעמליך פון ברוינפען — אזוי איז שוין אלע יום טוב. דעם צווייטען טאג האט זיך פערזאמעלט א מענגע ארבייטער נעבען דעם סיענני פלאטץ און גענומען ויך ארומרייסען מיט די יודען, וואס האנדלען מיט סאדע וואסער, פאפיראסען וכדומה. די ארבייטער זענען בעפאלען די יודען, געשלאגען זיי, אומגעווארפען זייערע הילצערנע שטיבלעך וואו זיי פארקויפען די וואסער. די אנהייבער זענען געוועזען קליינע און גרויסע יונגען; זיי זענען געלאפען פאראויס, געווארפען שטיינער אין די יודישע פענסטער, אנגעפאלען אויף די יודען אין גאס. די יודען האבען זיך געוועהרט ווי ווייט מעגליך, ענטלאפען, בעהאלטען, פערשלאסען די קראמען מיט די טהירען. די שכורע, ווילר-ליארמענדע מחנה איז אלץ געווארען גרעסער און אנגעפילט די גאסען. פון מארק זענען די ארבייטער געגאנגען אין א גרויסער מחנה אין מיטען שטאדט און אויפ'ן וועג גבראכען, צושטערט אלסדינג וואס זיי האבען געטראפען יודישעס, אויסגעזוכט און פערוויסט יודישע קרעמליך, יודישע דירות. „שלאגט די זשירעס! שלאגט די כריסטוס-פערקויפער!" האבען זיי ווילד געשריען. א פייפעריי, א רעש פון די אנפאלער, א געוויין און געשריי פון די בעפאלענע, א קלינגעריי, א טראסקעריי פון צושלאגענע שויבען און ארויסגעווארפענע, צובראכענע מעבעל, כלים, הויז ווירטשאפט וואס מען שליידערט דורך די פענסטער. די ווילדע געשרייען, די קולות האבען פערהילכט די שטאדט. פארענט זענען געלאפען די יונגען, קליינוואריג, אויסגעזוכט און אויסגעשפירט יודישע שטובער און קראמען, נאך זיי האבען געשפרייזט אין אגעדיכטער מאסע די שכורע ארבייטער, שטיינער זענען געפלויגען אין דער לופטען, די שויבען פון די פענסטער זענען באלד צושיט אויף ברעקליך, ראמען פון טירען און פענסטער באלד אויסגעזעצט, ארויסגעריסען. די מחנה איז אריין אין שטוב, פון אויבען זענען געפלויגען טישען, שטולען, סאפעס, שענק, קליינע כלים. די וואס שטעהען אונטען זענען בעפא־ען מיט א ווילד געשריי אויף די ארויסגעווארפענע זאכען און געבראכען, צעריסען, צעהאקט אויף שטיקער. עס זענען געפלויגען טייערע שפיגעל, קאבראצען, דיוואנעס, בעטען, פון צווייטען שטאק האט מען ארויסגעווארפען א פיאנינע און די קאמאנדע האט זי באלד צובראכען אויף פייןברעקליך. טישען און איבערבעטען (פערינעס) האט מען צעטרענט און צעריסען. ארויסלאזען פון זיי די פעדערן האט געשאפט א בעזונדער תענוג דעם המון, דער ווינד האט צוטראגען ווייט די פעדערן, און בעדעקט מיט זיי, ווי מיט א שניי די גאסען מיט די טראטוארען.

„דעם 20 אפריל האט מען ארויסגערופען גאנץ פריה דאס מיליטער אלע קאמאנדעס פון די דאמפשיפען, קאזאקען און רעזעו וויסטען אויף דער גאנצער פראגער פאלק. די רויבער האט מען אנגעהויבען ארעסטירען. די קאזאקען האבען צעטריבען די פערזאמעלטע שייקעס. אין די גאסען וואו ס'געפונען זיך יודישע היזער און געוועלבען האט מען געשטעלט זעלנער. דאס פעבעל האט זיך שוואך געשטעלט קעגען דאס מיליטער. ס'זענען געפלויגען אויף די זעלנער שטיקער מעבעל, שטיינער, אבער אז דאס מיליטער האט שטארק גענומען יאגען, זענען די ווילדע צעלאפען אין אלע זייטען, כדי זיך באלד צוזאמענקלויבען אין דער צווייטער גאס און ווייטער רויבען, ברעכען און פערוויסטען. די ארבייטער האט מען ארומגערינגעלט פון אלע זייטען מיט קאזאקען און פערטריבען אין הויף פון פאליציע. צווישען די קאזאקען און זעלנער זענען פיל פערוואונדעט, ביז נאכט האט מען ארעסטירט קרוב פון 800 מאן, ביי נאכט איז שטיל געווארען".

די אונרוהען אין ניקאלאיעוו האבען אונטערגעגעבען חשק די איינוואהנער פון די דערפער ארום, און זיי האבען אויך געפרובט אביסעל צופיהרען די הענד איבער יודען. עס איז געוועזען א שטארקער „פאגראם" אין פאסאד (פארשטאט) בערעזנעגאוואטו. קיין איין יודיש הויז איז ניט געבליבען גאנץ, נאכדעם זענען געוועזען אונרוהען אין דער יודישער קאלאניע „דאבראיע", און נאך אין עטליכע ערטער. —

— די פאליציי פון חארקאווער בעצירק האט ארויסגענומען א אונטערשריפט פון אלע תארקאווער בעזיצער פון זומערוואהנונג, אז זיי וועלען ניט פארדינגען זייערע זומערוואהנונגען א יודען, סיידען ווען ער (אדער איינער פון זיין פאמיליע) איז קראנק און ער וועט ברענגען א צייגניס פון א דאקטאר, אז ער מוז זיצען אויף פרישע לופט. — דאס זעלבע איז אויך געוועזען אין קרעמענשוג און נאך אנדערע ערטער. די סבה איז — ווייל לויט געזעץ פון 3 מאי 1882 קענען יודען ניט וואהנען אין דערפער.

— אין די לעצטע עטליכע וואכען זענען געוועזען עטליכע פראצעסען, וואס זענען ווערט צו פערצייכענט ווערען אין אונזער חראניק:

אין ראדאם זענען געשטאנען צום משפט פיער יודישע יונגע לייט פון זאוויחאסט, דערפאר וואס זיי האבען זיך געמאכט בלעמעס אויף א אויג, כדי ניט געהן דינען אין מיליטער. די דאקטוירים האבען ערקענט אז זיי זענען ניט קיין געבוירענע קאליקעס נאר געמאכטע, און ס'איז געווארען א סליעדסטווע (אונטערזוכונג), ביז דער אמת איז ארויס, אז די וואוילע יונגען האבען געלאזט עקסטרע שטעכען די אויגען. די ריכטער האבען זיי דערפאר געשטראפט: אפגעבען ווי אלע פאר זעלנער און אריינזעצען זיי אין געפענגניס אויף דריי חדשים. יעדען אין א בעזונדער צימער. קיין שטראף איז ניט צו גרויס פאר אזעלכע פערברעכער, וואס מאכען זיך פאר קאליקעס און מאכען א חילול-השם פאר אלע יודען . . .

אין לאדז איז געשטאנען צום גריכט דער רב פונ'ם קליין שטעדטיל טושין, דער שוחט פון דארטען און א פעלשער ניימאן. דער רב איז בעשולדיגט געווארען, וואס אויף דער חתונה פון ניימאנס טאכטער איז ער ניט געגאנגען אליין מסדר קדושין זיין, נאר געשיקט דעם שוחט. — דעם שוחט'ס עבירה איז געוועזען, וואס חאטש ער איז ניט בעשטעטיגט פון דער רעגירונג אלס העלפער פון רב, האט ער מסדר קדושין געוועזען, און לויט געזעץ טאר דאס ניט טהון קיין אנדערער, אויסער'ן רב. דער פעלשער ווידער איז אנגעקלאגט, פאר וואס האט ער דערלאזט ביי דער חופה פון זיין טאכטער א פרעמדען פארטרעטען דעם רב'ס שטעלע.

דער רב האט געשטעלט זיין אדוואקאט וועלכער האט געטענה'ט אז לויט יודישען געזעץ בעשטעהט דאס מקדש זין נור אין דעם רינג, וואס דער חתן טהוט אן דער כלה אויפ'ן פינגער און זאגט „הרי את מקודשת לי". דאס איז די הויפט-זאך און דאס טהוט שטענדיג דער חתן אליין. די ברכות וואס מען זאגט אונטער דער חופה איז א נעבענזאך, און די מחותנים קענען מיט דעם מכבד זיין וועמען זיי ווילען. דער עיקר איז, אז פאר דער חתונה זאלען מחותנים קומען צום רב, מודיע זיין וועגען דער פארטיע און ברענגען אלע נייטיגע פאפירען, כדי ער זאל איינשרייבען אין די ביכער. און ווי באלד אז דא איז אזוי געוועזען דער פאל, קומט דעם רב קיין שום שטראף ניט וואס ער האט געשיקט א פרעמדען מסדר קדושין זיין.

דער שוחט מיט'ן פעלשער האבען געטענה'ט, זיי האבען גאר ניט געוואוסט אז לויט געזעץ איז א פרעמדען פערבאטען מסדר-קדושין זיין.

די ריכטער האבען דעם שוחט מיט'ן פעלשער בעפרייט און דעם רב געמאכט א„וויגאוואר", אז ער האט ניט רעכט געטהון.

אין ווארשא איז געשטאנען פאר'ן קרייז-געריכט דער בערימטער אפעראטאר פראפעסאר קאשינסקי מיט דעם פריוואט דאקטאר סאלמאן, דערפאר וואס דורך זיי איז געשטארבען א יודיצע פרוי גאלדע קאץ. קאשינסקי האט ביי דער פרוי געמאכט א אפעראציע, אויפגעשניטען דעם בויך און נאכדעם צוריק פארנעהט און איבערגעלאזט אין בויך צוויי אינסטרומענטען, וועלכע האבען איהר שפעטער איבערגעשניטען דעם גרויסען אדער פון זייט און זי איז אפגעגאנגען מיט בלוט און געשטארבען.

דער דאזיגער משפט האט געמאכט א גרויס רושם אין ווארשא. די זאל פון געריכטס הויז איז געוועזען פול מיט דאקטוירים און אדוואקאטען. מען האט אריינגעלאזען פון פובליקום נור אויף בילעטען. די זיהן פון דער געשטארבענער האבען אראפגעבראכט דעם אדוואקאט קופערניק פון קיעוו. דער משפט האט געדויערט דריי טאג. פראפעסאר קאשינסקי און סאלמאן, וואס אין זיין קליניק איז געוועזען די אפעראציע, זענען אבער ביידע ארויס פריי, ריין פון יעדער שטראף ניט ריין זענען ארויס די קינדער פון דער געשטארבענער, און מיט זיי אויך כל-ישראל, אויף וועלכע די פוילישע אנטיסעמיטישע צייטונגען בעפאלען, פאר וואס זיי האבען געשלעפט צום משפט אזא בעריהמטען מענשען ווי קאשינסקי, וועלכער ער איז גאר ניט שולדיג, ווייל ביי די גרעסטע אפעראטארען טרעפט אמאל אזוינס זיי פארגעסען אין בויך א אינסטרומענט.

— די צייטונג „נאוואסטי" שרייבט, אז אין פעטערבורג ווערט א חברה צו גרינדען א געזעלשאפט פון יודישע „בארימהערציגע שוועסטער", וואס וועלען ניט חתונה האבען און אפגעבען זייער גאנץ לעבען צו בארימהערציגקייט, זיצען אין שפיטאלען, אכטונג געבען אויף קראנקע, טרייסטען און העלפען ארימע, געדריקטע.— אויסער די „נאוואסטי" ברענגט קיין שום אנדערע צייטונג ניט די דאזיגע נאכריכט, וועלכע שיינט אונגלייבליך, הגם אין תוך וואלט זעהר גלייך געוועזען, ביי יודען זאלען זיין „בארימהערציגע שוועסטער", וועלכע וואלטען געבראכט זעהר פיל נוצען און הילף. אונזערע הקדשים, שפיטעלער וואלטען דאמאלס גאר אנדערש אויסגעזעהן, ווען אויף די קראנקע זאלען אכטונג געבען ניט קיין געדונגענע וועכטער, נאר עדלע פרומע פרויען וואס טהוען לשם-מצוה..

— די צייטונגען פון דער רעגירונג, רעדענדיג וועגען די אומרוהען פון די קיעווער סטודענטען, שטראפט זי אונזערע ברידער, וואס לאזען זיך אריין אין די זאכען. די צייטונג שרייבט: „דער שטורם האט אנגעהויבען נאך אין פאריגען יאהר, דורך דעם פראיעקט פון די סטודענטען שיקען א אדרעס (לויב בריף) אין ווארשא, ווען דארט וועט מען אפדעקען דעם מאנומענט פון דעם פוילישען דיכטער מיצקעוויטש. דעם פראיעקט האבען אויפגעגעבען פאליאקען און יודען. מיילא פאליאקען פארשטעהט מען, אבער וואס קעהרען זיך יודען דערצו? מיר זענען שטארק מסופק, אויב עמיצער וועט קענען ענטפערן אויף דער דאזיגער

פראגע. די יודישע עלטערן בעדארפען זיך דאס נעהמען אין זינען. די יודען זענען פראקטישע מענשען. יודישע עלטערן טהוען אלס מעגליכע, אריינגעבען זייערע קינדער אין די שולען בילדען און ווערען לייט, אבער די קינדער, אנשטאט צו שטודירען ליעגט זיי אין קאפ גארישקייטען, שרייבען אדרעסען פאר א מיצקעוויטש וועלכען זיי קענען ניט און ווייסען ניט, און וואס איז געווען דער סוף? פון די דריי טויזענט קריסטליכע סטודענטען וואס לערנען אין קיעווער אוניווערזיטעט האט מען ארויסגעטריבען 64 און פון די דריי הונדערט יודישע — האט מען אויסגעשלאסען מעהר ווי העלפט, 160 מאן! קען ניט דאס הארץ פון די יודישע עלטערן צוריסען ווערען אויף שטיקער, זעהענדיג זייערע זיהן אזוי פארשייט? צו וואס שטופען זיך אין אוניווערזיטעט אזעלכע מענשען, וואס ווילען גאר ניט לערנען, און פערנעהמען א ארט, ס'זאלען דורך זיי ניט קענען אריינגענומען ווערען אנדערע, בעסערע קינדער, וואס ווילען לערנען מיט'ן גאנצען הארצען און קומען צו א תכלית און נאר דורכ'ן פראצענט איז די אוניווערזיטעט פערמאכט פאר זיי?"

— ביי דער „תלמוד תורה" פון לאדז ווערט א אבטיילונג צו לערנען מלאכות. ה' שלמה לאנדוי האט דארויף געגעבען 10 טויזענד רובעל און ה' יאראצינסקי מיט זיין פרוי — 40 טויזענר רובעל. אין גיכען וועט מען נעהמען בויען א עקסטרע הויז וואו ס'וועלען זיין די ווארשטאטען.

*

פראנקרייך. *** דער בעריהמטער שרייבער זאלא, וועלכער האט זיך געמוזט ארומטרייבען א גאנ'ן יאהר אין גלות, דערפאר וואס ער האט זיך אנגענומען פאר דעם אונגליקליכען קאפיטאן דרייפוס, איז שוין צוריקגעקעהרט נאך פאריז; דער אבערסט פיקאר, וועלכער איז געזעסען 11 חדשים תפוס ווייל ער האט נישט געקאנט צוזעהן אז איין אומשולדיגער זאל אומזיסט ליידען צרות און יסורים אויף דעם טייפעלס-אינזעל, איז דערווייל בעפרייעט געווארען פון זיין תפיסה; דער אבערסט פאטי דע קלאם, וועלכער האט די גאנצע נידערטרעכטיגע אפיירע צוזאמען מיט דעם פעלשער הענרי אויסגעארבייט און דעם אונשולדיגען דרייפוס ביים פערהער אנגעטהון אונמענשליכע יסורים און לייד, איז פערהאפטעט געווארען און זיצט אין דעמזעלבען חדר וואס זיין אומשולדיג אפפער איז דאריגען געזעסען ביי דער אונטערזוכונג; און דער אומשולדיג פעראורטהיילטער קאפיטאן, מיט וועלכען די גאנצע וועלט האט זיך בעשעפטיגט זייט מעהר ווי 4 יאהר און יעדער מענש מיט שכל און מיט יושר האט געוואוסט, אז ער איז אומשולדיג, דער קאפיטאן דרייפוס איז זייט א גאנצער וואך אונטערוועגנס אויף איין שיף, און וועט אם 26 יוני ווידער זעהען זיין פאטערלאנד, זיין הײם, זיין מוטהיגע העלדענ-פרוי און זיינע געליעבטע קינדער!

אזוי זעהט עס איצט אויס אין פראנקרייך, נאכדעם ווי דאס גאנצע לאנר כמעט איז געווען פערבלענדעט פון שקר, פעלשונגען און נידערטרעכטיגע אגיטאציאן, זעהר שווער איז די עהרליכע מענשען אנגעקומען דער קאמפף צוליעב דער רעוויזיאן; די מלחמה האט געשטירצט גאנצע רעגירונגען און איינציגע מיניסטער; פראפעסארען און געלעהרטע האבען געמוזט אונטערברעכען זייערע פארטרעגע; די אבערסטע ריכטער זענען בעשימפפט און פערדעכטיגט געווארען, אלץ דאדורך וואס דער גענעראלשטאב האט מורא געהאט, אז דער אמת זאל נישט ארויסקומען, אבער נאך אלעמען האט דער אמת געזיעגט און די רעוויזיאן איז פון דעם קאססאציאנסהאף איינשטימיג בעשלאסען געווארען. דער קאססאציאנסהאף האט איינגעזעהן אז לויט דעם אויסזאגען פון די פערשידענע עדות איז נישט דרייפוס נאר דער בעקאנטער לומפ עסטערהאזי דער שרייבער פון דעם בארדערא אויף וועלכען דרייפוס איז געווען פעראורטיילט. עס האט זיך אויך ארויסגעוויזען, אז ביים פראצעס פון ערשטען קריגסגעריכט האט מען די ריכטער פארגעלעגט געהיימע דאקומענטען, וואס נישט דער אנגעקלאגטער און נישט זיין פערטיידיגער האבען פון זיי געוואוסט. עס איז קלאר בעוויזען געווארען, אז די געהיימע דאקומענטען, מיט וועלכע מען האט די גאנצע צייט בעוויזען אז דרייפוס איז שולדיג, זענען געמיינע נידערטרעכטיגע פעלשונגען פון הענרי און פאטי-דע-קלאס.

דער קאססאציאנסהאף האט בעשלאסען די רעוויזיאן און די קאמער האט בעאויפטראגט די רעגירונג דאס אורטהייל פון קאססאציאנסהאף אין גאנצען לאנד בעקאנט צו מאכען. דאס גאנצע פראנצעזישע פאלק ווייסט היינט ווער עס זענען די פערדרעטהער און די פעלשער און ווער עס האט באמת ליעב דאס פאטערלאנד און וויל זיין כבוד דערהאלטען.

עס פערשטעהט זיך, אז די אנטיסעמיטען זענען מיט דער גאנצער מעשה נישט צופרידען. פארלעצטען זונטאג זענען זיי זאגאר איבערגעפאלען דעם פרעזידענט פון דער רעפובליק און האבען איהם בעשימפפט און זיך געפריווט איהם שלאגען, אבער דער פרעזידענט האט בעוויזען, אז ער האט גענוג קראפט און מוטה און לאזט זיך נישט אבשרעקען פון דעם ווילדען ליארעם און אז ער האט בדעה ווייטער צו געהען אויף דעם וועג פון גערעכטיגקייט און פון אמת ביז זיי וועלען פאלשטענדיג זיעגען.

*

איטאליען. *** אין ראם האבען ארבייטער וועלכע זענען געווען בעשעפטיגט מיט גראבען ביים טיך טיבער געפונען פערגראבען א מנורה מיט 7 רעהרען. די מנורה איז נאך זעהר גוט ערהאלטען, זי איז פון בראנז און זעהט פונקט אזוי אויס, ווי די מנורה וואס טיטוס האט אוועקגעריבט אין בית-המקדש און מיטגעפיהרט קיין ראם, ס'איז שווער צו פערשטעהן ווי אזוי די מנורה קומט צו ליגען אין טיבער-פלוס בעגראבען אינ'ם שלאם פון דעם גרוגר.

פעלעטאן.

די לעצטע קאפיקע

(א בבא מעשה פון מישיח'ס צייטען)

I.

אין א געוויסען שטעדטיל מיט'ן נאמען שמוינעווקע, דארט, וואו אמאל האט געוואוינט רב לייבעלע פעלצעל ז"ל און וואו פון דעמאלט אן געהט ניט דורך א יאהר אז עס זאלען ניט געבארען ווערען א זעכצעהן-זיבעצעהן צווילינג — זאלען לעבען און געזונד זיין — אין דעם דאזיגען בערימטען שטעדטיל האט זיך געטראפען א געשיכטע וואס ס'איז כדי צו דערצעהלען.

א מאל אין א ליכטיגען שענעם פריהמארגען איז מען געוואהר געווארען אז אין גאנץ שטעדטיל איז ניט געבליבען אפילו איין איינציגע מזומענע קאפיקע.

אין פליג איז דאס גאר א ווילדע זאך; ווארום ווי געשיקט זיך אז עס זאל ביי יודען ניט בלייבען אפילו א קאפיקע?

אמת, עס טרעפט זיך, אז כמעט ביי א האלבע שטאדט יודען געפינט זיך ניט ניר א מזומענע קאפיקע, אפילו קיין צובראכענער גראשען ניט, און ס'איז ניטא ניט קיין מעהל אויף חלה, ניט א בינדעל שטרוי אויף הייצונג, ניט א שטיקעל העמד אויפ'ן לייב; נאר דערביי טאקי איז דא א בעל-טאקסע מיט געבראטענע קישקעס, א רבינער, וואס עסט יעדען טאג ראקעס און טרינקט קאווע מיט סעכערליך; היינט וואו איז, איך בעט אייך, א דאקטאר מיט א טרפה-קיך, איין אפטעקער מיט א געגאלטע מארדע, א פאדוואלנע, וואס שפיעלט שבת אין קארטען, און א יוד א חלפן, וואס חאפט איהם אן, ווייס ער וויפיעל פערענעס, קישען און לייכטער זענען פאראן אין שטעדטיל, — אט די אלע מישטיינסגעזאגט כלי-קודש, אהן וועלכע עס קען קיין קיום ניט האבען דאס קלענסטע יודישע שטעדטיל אויף דער וועלט?...

ווי די מעשה איז, קומען אבער פאר אויף דער וועלט זאכען, וואס גאר שלא כדרך הטבע. בכן, דערצעהל איך אייך, האט זיך געטראפען אין שמוינעווקע אז זיך פון היינט ביז מארגען וואלט זיך ניט געפונען לא-עליכם א יוד, וואס ביי איהם איז געבליבען אפילו איין איינציגע קאפיקע. ממש, ווי מע זאגט, חאטש צאהל א רענדיל פאר א קאפיקע.

אז דאס האט זיך דערוואוסט דער רב, האט ער ראשית-דבר געוואשען די הענד און געמאכט שהחינו און דערנאך געשיקט לאזען בעטען צו זיך די גרעסטע בעלי-הבתים אויף איין אסיפה.

דער שמש איז ארומגעלאפען ווי א פערסמטער אין אלע גאסען, און טאקי באלד נאך מעריב איז דער עולם זיך צונויפגעגאנגען ביי'ם רב.

דער רב האט גענומען א ברייטען שמעק-טאבאק, אויסגעהוסט זיך און געזאגט בזה-הלשון:

— רבותים! צו דעם בורא-עולם קען מען קיין טענות ניט האבען. אודאי איז ער ברוך-הוא גערעכט און זיין משפט איז רעכט, און א יוד איז מחויב אלץ אננעמען פאר ליעב, ווארום בעונותינו הרבים זענען מיר אודאי ניט ווערטה אפילו א טויזענד-חלק גנאד און לייטזעליגקייט, וואס ער טהוט מיט אונז; בכן איז דער שכל מחייב, אז דאס, וואס גאט ברוך-הוא טהוט מיט אונז איז לגמרי נור פאר זכות-אבות. — און בפרט, רבותים, ביאת המשיח וואס דאס איז די גרעסטע זאך אויף דער וועלט און אויף וואס יודען ווארטען שוין טויזענדער יאהרען, ווי, זאגט מיר, געשיקט זיך אז מיר, איך בעט אייך מחילה, מיט אונזערע מעשים-טובים, אונזער פרומקייט און אונזער יודישקייט, זאלען האבען דעם זכות צו מקרב זיין די גאולה?... נאר אויף גאט פרעגט מען קיין קשיות ניט. די גמרא זאגט: „אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס"... יודען! גיט-אב א שבח צו זיין ליעבען נאמען: אין גאנץ שמוינעווקע איז ניט געבליעבען קיין איינציגע קאפיקע. איז בכן גרייט זיך, יודען, צו ביאת-המשיח!...

עטליכע מינוט איז דער עולם געזעסען ווי א פערטומעלטער.

ביאת המשיח! עפיס א קלייניגקייט צו זאגען — גרייט זיך צו ביאת המשיח?! אמת, וואס'ער יוד איז ניט מוכן ומזומן יעדען טאג אז אט וועט זיך דערהערען דער קול פון שופר, די לאנגע תקיעה-גדולה, וואס וועט געהן פון איין עק וועלט ביז דער צווייטע, און אויף דעם בארג גריזים וועט זיך בעווייזען דער גואל-צדק רייטענדיג אויפ'ן ווייסען פערד?... אבער גלאט אזוי זאגען מיט א מאל: גרייט זיך — משיח געהט!!..

— רבי — האט זיך צולעצט אנגערופען איינער פון די בעלי-בתים — איז הייסט עס פאלעסטינע, מיט די חובבי-ציון הייסט עס און מיט די קאלאניעס..

נאר דא האט זיך אויפגעהויבן מנשה מענדעל דער פארריאדציק, האט ארויסגעשלעפט פון בוזעם-קעשענע א גראב פעקיל פאפיערען איבערגעבונדען מיט א בלויען וואלענעם פאדעם, האט אפאטיש געטהון אין טיש און געזאגט:

— בעלי-בתים! ווארט אויס א ווײלע... איך האב אקוראט היינט צונויפגעפיהרט דעם חשבון פון דער פאסטרויקע — איך מיין פונ'ם מרחץ מיין איך — און האב טאקי בדעה געהאט צו בעטען דעם רב זאל לעבען מאכען איין אסיפה, כדי...

— הא? וואס? — האבען זיך דערהערט קולות פון אלע זייטען — וואס חשבון?! ווער חשבון?! וואס וויל ער איצט מיט זיינע חשבונות?!

— שאט, רבותים, שא! — האט זיך דא דערהערט דעם רב'ס קול — א נ ו ת ר, רבותים, א י י ן א ס ט א ט א ק!..

— איין א ס ט א ט א ק?!?!

אין איין רגע זענען אלע, ווי מע זאגט, פערשטומט געווארען.

— זאגט, רב מנשה-מענדעל — האט זיך דער רב געווענדט צו'ם פארריאדציק — זאגט, וואס האט איהר געוואלט מודיע זיין דעם עולם?

— איך האב געוואלט זאגען, יודען, אז כפי דעם חשבון, כפי דעם סך הכל מיין איך איז דא איין אסטאטאק פון דער פאסטרויקע — איך מיין פונ'ם מרחץ מיין איך, איז לעת-עתה געבליבען ביי מיר קהל'שע געלט...

— ווי פיעל?... ווי פיעל?...

— א ק א פ י ק ע.

און מנשה-מענדעל האט טאפענדיג ארויסגענומען פון צווישען די צעטליך א פאקעטיל פון א שטיקעל פאפיער, צעוויקעלט עס און ארויסגעלעגט אויפ'ן טיש א קאפיקע.

א מינוט פינף האט געדויערט אין א טיעפען שטיל-שווייגעניש איבער'ן גאנצען צימער, וואו ס'איז געזעסען די אסיפה. די נאהענטערע האבען געקוקט אויף די קאפיקע עפעס ווי צומישטע, יונגע לייט האבען אויסגעצויגען די קעפ צו דערזעהן האטש פונוויטענס די קאפיקע, גלייך ווי זיי וואלטען נאך קיינמאל ניט געזעהען א צורת-מטבע אין די אויגען.

צולעצט האט זיך ווידער אנגערופען דער רב און געזאגט:

— איין אסטאטאק, זאגט איהר, רב מנשה מענדעל? אידאי זייט איהר גערעכט, — איין אסטאטאק איז איין אסטאטאק, נאר אפשר האט איהר זיך טועה געווען, רב מנשה-מענדעל? אין א חשבון מאכט זיך אמאל, פערשטעהט איהר מיך, א טעות...

— א טעות! א טעות! אודאי א טעות! — האבען זיך דערהערט קולות פון אלע זייטען — נאט אייך אין מיט'ן דריגען איין אסטאטאק... ביי'ם פארריאדציק איין אסטאטאק!?!...

— ס'איז בנאמנות א קאמעדיע מיט יודען! האט זיך צעבייזערט מנשה-מענדעל — פשוט איין אקט, ווי איך בין א יוד!... פאריאהרען ביי'ם חשבון ווען איך האב מודיע געווען אז עס פעהלט געלט צו דער פאסטרויקע, האט דער עולם גע‏ליארעמט: „ס'א ליגען, ס'א ליגען: ס'מוז נאך זיין איין אסטאטאק לכל-הפחות ק"ן רובל"... וואס? אפשר ניט אמת? און איצט אז איך זאג אליין — ס'איז דא איין אסטאטאק און לעג איהם ארויס טאקי במזומנים, איז נאט אייך אקוראט קאפויר....

— רב מנשה-מענדעל, — האט זיך דא אריינגעמישט דער רב, — איך בעט אייך טויזענד מאל מחילה... מילא וואס, יונגע לייט נארען, זיי פערשטעהען אליין ניט וואס זיי רעדען.. עט, נעמט זיך ניט צו'ם הארצען... דער עיקר איז דא ניט דער חשבון, די קאפיקע איז דער עיקר, ווארום, איהר פערשטעהט...

און דא האט זיך דער רב ווידער געווענדט צו'ם עולם:

— רבותים! — האט ער געזאגט — בעונותינו הרבים, איז, ווי עס זעהט אויס, נאך ניט געקומען די צייט אז מיר, יודען, זאלען דערלייזט ווערען; משיח קען נאך ניט קומען, ווייל דאס וואס די גמרא זאגט איז ביי אונז ניט מקוים געווארען, — ביי קהל, ווי איהר זעהט, איז נאך דא געלד...

— רבי — האט זיך אנגערופען איינער פון די בעלי-בתים א יוד א חכם, און די פריהערדיגע יאהרען דער ערשטער בעל-עצה אין אלע קהל'שע זאכען, — רבי, האט ער געזאגט, מילא דארף מען באקלערען דעם ענין און גיבען זיך איין עצה.

— אדרבא — האט געענטווערט דער רב — זאגט איהר, רב קלמן, וואס זאל מען טהון?

רב קלמן איז געזעסען פערטראכט א פאר מינוט און צולעצט האט ער אזוי געזאגט:

— רבי, איך מיין, אז די קאפיקע זאל מען אריינווארפען אין טייך.

— אין טייך! — האט זיך דערהערט צווישען די יונגע לייט — איהר הערט? ער זאגט — אריינווארפען אין טייך..

— שא! שא! — האט אויסגערופען דער רב — שווייגט, יונגע לייט, לאזט רעדען... מ-מ מע. און וואס מיינט א י ה ר וועגען דעם, רב שלמה, רב אברם-בער, רב מרדכי...

רב שלמה, א יוד א למדן, האט פערנומען אין האנד די בארד, א הוסט געטהון און געזאגט:

— אין טייך? — ניין, אין טייך ניט. ווארום, ראשית, איז דאס פשוט עובר זיין אויף ב ל-ת ש ח י ת, און צווייטענס איז דאס גלאט קיין פלאן ניט: די קאפיקע קען איינשלינגען א העכט און ווער נים פון אונז זאל אקוראט דעם העכט אדער אליין חאפען אדער קויפען און ווידער טאקי באקומען די אייגענע קאפיקע, א א וואס? מיר זענען ניט קיין פישער און קויפען וועלען מיר אויך ניט, ווייל ס'איז קיין געלד ניטא — אמת, נאר פאר גאט ברוך-הוא איז דאך ניטא קיין אוממעגליכקייט... בכן איז מיין עצה: היות, אזוי ווי פטור צו ווערען די קאפיקע דארף מען כדי צו מקרב זיין די גאולה, איז די עברה פון בל-תשחית שוין ניט אזוי גרויס, און אזוי ווי אין טייך ווארפען איז קיין פלאן ניט, זאל מען די קאפיקע בעסער אריינווארפען אין מקוה; אין מקוה חאפט מען קיין פיש ניט און חוץ דעם איז דארט אויפ'ן גרונד אזא טיעפע און געדיכטע בלאטע, אז די קאפיקע וועט אין איהר איינגעזונקען ווערען אויף אייביג..

—יא, יא! אט דאס איז טאקי א פלאן— האבען זיך דערהערט קולות ארום.

— ניין, ליעבע יודען. דאס איז גאר קיין פלאן ניט! האט זיך אנגערופען רב מרדכי יאנעווער, א יוד א משכיל, שוין א יאהר פופצעהן משגיח אין דער תלמוד-תורה: דאס איז קיין פלאן ניט — נעהמען קהל'שע געלד און ווארפען אין בלאטע. בעסער אט וואס: שוין א יאהר צעהן אז אין תלמוד-תורה קאפעט דורך דער סטעליע, ווייל אין דאך זענען עטליכע לעכער, איז וואלט זיין א יושר אז די קאפיקע זאל מען אסיגנירען אויף רעמאנט אין דער תלמוד-תורה. ווי מיינט איהר, הערר גלאזמאן?

רב שלמה גלאזמאן, דער קאזנאטשיי פון דער גרויסער שול אין שטווינעווקע, האט זיך א גלעט געטהון דאס סיווע בערדיל און געזאגט:

— אודאי, רב מרדכי, זענט איהר גערעכט. די תלמוד תורה דארף טאקי רעמאנט און ס'וואלט טאקי בפירוש זיין א יושר... נאר ניט איצט. ווארום אז באלד משיח וועט קומען וועלען מיר דאך מעהר ניט דארפען דא קיין תלמוד-תורה. אמת טאקי, מע וועט ניט דארפען קיין בתי-מדרשים און קיין שולען אויך ניט. נאר צווישען א תלמוד-תורה און א בית-המדרש איז א גרויסער חילוק: א תלמוד תורה — איז ניט מעהר ווי א שקאלע, נאר אויפ'ן יודישען ארט: א שול אבער, א בית-המדרש איז א מקום קדוש. אין תלמוד תורה, זאגט איהר, קאפעט דורך דער סטעליע, נו און אין שול ביי אונז קאפעט דען ניט? ביי אייך איז אין דאך דריי לעכער און ביי אונז אין שול איז דרייצעהן. מיר וועלען טאקי, אז אם ירצה השם משיח וועט קומען, ניט מיט-נעמען מיט זיך ניט די תלמוד תורה, ניט די שול; אבער איבערלאזען דא א שול, א מקום-קדוש, מיט לעכער, איז א חלול-השם — בכן איז מיין עצה אז די קאפיקע זאל מען אסיגנירען אויף רעמאנט אין אונזער שול — עס זאל חס-ושלום קיין חלול-השם ניט זיין...

— הילול-השם — זאגט איהר? — האט זיך דא ארויסגעחאפט מיט א קוויטש רב גרשון לעמעשקע, דער גבאי פון חברה-קדישא: חילול-השם, רב שמואל? ניין, לאזט מיך רעדען... א שול איז אודאי א מקום-קדוש און איז פיעל גרעסער פון א תלמוד-תורה. נו און א בית-עלמין? הא? דער רב זאגט — משיח וועט קומען. גוט. וועלען מיר ארויסנעמען פון שול די ספרי-תורות, די מנורה פון עמוד, די הענגלייכטער, די פרוכת'ן, דעם כיור, אפילו אלע ש מ ו ת פון אונטער דער בימה אויסראמען, איז בלייבען נור פיער ווענד מיט א פאקרישקע. דער בית-עלמין אבער מיט די קברים און מיט די מצבות וועט דאך בלייבען דא אינגאנצען, היינט זאגט, בעלי-בתים, אז אט איז שוין צוואנציג יאהר אז דער בית-עלמין שטעהט כמעט גאר אהן א פארקען און חזירים, בהמות און פערד געהען זיך ארום צווישען די מצבות און פאראומריינען די קברים, איז דאס ניט א חילול-השם? און וואלט דען ניט זיין א יושר אז מע זאל די קאפיקע אוועקגעבען דא אויף א פארקען צו'ם בית-עלמין. דער בית עלמין איז בילכער פון א שול, און חוץ דעם האבען אונזערע בתי-מדרשים הכנסה מעהר פונ'ם בית-עלמין...

—הכנסה זאגט איהר? הכנסה?!— האט זיך אויפגעחאפט גלאזמאן — ווי הייסט? מיר גיבען דען נישט אב חשבון פון יעדער קאפיקע?

— און פון הוצאה אויף תיקון אויך? — האט זיך דא דערהערט מיט א געלעכטעריל פון צווישען דער יונגער חברה.

— הא? וואס? ווא—וואס?!? אויף תיקון? האט זיך צושריען גלאזמאן: און חברה-קדישא, די שיכורים, די פיאניצעס! — פון ווי נעמט איהר דען אב ווען ניט איז א חשבון?

— הערר גלאזמאן! איך בעט אייך אביסעל איינהאלטען אביסעל דעם צונג! — האט א קוויטש געטהון רב גרשון, — בעסער זאטשעפעט זיך ניט, ווארום א רוח אין אייער...

— רבותים! רביתים! — האט זיך א חאפ געטהאן דער רב, — איך בעט אייך.. גוואלד, בעלי בתים.. יודען...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

(ענדע קומט).

ש. פרוג.

Verlag „Achiasaf“. Verantwortlicher Red. M. Berkowicz. — Herausgeber u. Buchdrucker Josef Fischer, Krakau.

